

Påtalemyndighetens uttalelse

Avgitt 22. oktober 2018
til Gjenopptakelseskommisjonen
i sak 2017/104

Eidsivating lagmannsretts dom av 16. juni
1958

Fredrik Ludvig Fasting Torgersens arvinger
(advokatene Cato Schiøtz og Pål W. Lorentzen)

mot

Den offentlige påtalemyndighet
(statsadvokat Stein Vale)

Innhold

1. INNLEDNING	3
1.1 Historikk.....	3
1.2 Om bilagene til begjæringen og en alternativ kilde til kunnskap om saken	5
1.3 Den videre fremstilling.....	6
2. PROSESSUELT	8
2.1 Straffeprosessloven § 308 i gjenåpningssaker – hvem kan fremme en begjæring om gjenåpning.....	8
2.2 Rettskraftvirkningene av tidligere avslag	8
3. MULIG OMGJØRING AV TIDLIGERE AVSLAG FORDI DE ER UGYLDIGE....	13
3.1 Omgjøring av tidligere avslag på grunn av lovanvendelsesfeil?.....	14
3.2 Omgjøring av tidligere avslag på grunn av saksbehandlingsfeil?.....	17
4. FORELIGGER DET NYE OMSTENDIGHETER ELLER NYE BEVIS	20
4.1 Det rettslige utgangspunkt for vurderingen	20
4.2 Kort om anførte nye omstendigheter og nye bevis.....	21
5. BEVISVURDERINGENE I BEGJÆRINGENS DEL 2 OG 3	23
5.1 Kort om bevisvurdering i straffesaker.....	23
5.2 Begjæringens del 2 – Tilknytning til åstedet da drapet ble begått.....	25
5.2.1 De taktiske bevisene	25
5.2.2 Varigheten av Torgersens opphold på åstedet.....	30
5.2.3 Avgrensing av drøftelsen av de tekniske bevisene.....	30
5.2.4 Manglende lyskilder.....	30
5.2.5 Barnålbeviset.....	31
5.2.6 Tannbittbeviset	33
5.2.7 Tannbittbeviset som utelukkelsesbevis	36
5.2.8 Torgersens skyldpådragende atferd med hensyn til tannbittbeviset.....	36
5.2.9 Kort om "blodbeviset" og negative funn.....	38
5.2.10 Torgersens tur innom bopel.....	40
5.3 Begjæringens del 3 – Brannstiftelsen.....	43
5.3.1 Fyrstikkbeviset.....	44
5.3.2 Avføringsbeviset.....	45
5.3.3 Vitnet Ørnulf Bergersen	47
5.3.4 Gerd-alibiet.....	49
6. FORHOLD SOM SVEKKER TORGERSENS TROVERDIGHET	54
7. OPPSUMMERING OG KONKLUSJON.....	59

1. INNLEDNING

1.1 Historikk

I tidligere uttalelser fra påtalemyndigheten og i Gjenopptakelseskommisjonens avgjørelser, se eksempelvis 2015-avgjørelsen side 4 til 8, er det gitt oversikter over de tidligere begjæringene om gjenåpning av Torgersen-saken og resultatene av domstolenes og kommisjonens behandling av begjæringene. Også i den foreliggende begjæring er det på side 18 gitt en tilsvarende oversikt. Det vises til disse oversiktene.

Oppsummeringsvis kan det imidlertid slås fast at ingen annen straffesak i Norge har vært gjenstand for så mange omganger med vurdering av bevisene. I alt – medregnet den foreliggende begjæringen – er det blitt fremmet syv begjæringer om gjenopptakelse av straffesaken. Torgersen har ikke fått medhold i noen av de tidligere begjæringene, verken av domstolene eller av kommisjonen. Den første begjæringen ble fremsatt i 1958 i forbindelse med ankebehandlingen for Høyesterett. Torgersen valgte imidlertid senere å be om at begjæringen ikke ble behandlet av lagmannsretten "før nærmere beskjed om dette ble gitt". Lagmann Lunde hadde da allerede skrevet et utkast på 28 sider med avslag på begjæringen, men noe formelt avslag ble ikke gitt idet Torgersen ikke ba lagmannsretten ta opp igjen behandlingen av begjæringen. Lagmann Lundes utkast er ikke tatt med som bilag til gjenåpningsbegjæringen, og tas derfor med i dokumentutdrag nr. 1 som følger denne uttalelsen. Dokumentet er – i likhet med statsadvokat Dorenfeldts oppsummering – en viktig kilde til kunnskap om saken fordi det er en tidsnær beskrivelse av bevisene i saken. Det er verd å merke seg at lagmann Lunde, som administrerte lagmannsretten, på side 21 i utkastet skriver at statsadvokat Dorenfeldts redegjørelse på alle vesentlige punkter gir et korrekt og objektivt bilde av saken, slik den ble rullet opp under hovedforhandlingen.

Tar man med lagmann Lundes utkast, har gjenåpningsspørsmålet blitt realitetsvurdert av domstolene og kommisjonen hele åtte ganger tidligere. Når tallet på realitetsvurderinger er høyere enn antall behandlede begjæringer, skyldes det at lagmannsrettens avslag i 1975 og i 2000 begge ble anket til Høyesterett og behandlet av Høyesteretts kjæremålsutvalg i henholdsvis 1976 og i 2001. Medregnet lagmannsrettens behandling i 1958 vil Gjenopptakelseskommisjonens behandling av den foreliggende begjæringen være den tiende realitetsvurdering av sakens bevis.

Det hører med til historikken at kommisjonen som ledd i behandlingen av begjæringen fremsatt i 2004 valgte å avholde muntlig høring i tiden 27. til 30. mars 2006, jf. straffeprosessloven § 398 første ledd. Temaet for den muntlige høringen var de tre tekniske bevisene "barnålbeviset", "tannbittbeviset" og "avføringsbeviset" med forklaringer fra en rekke sakkyndige. Adgangen til å gjennomføre høringer blir svært sjelden benyttet av kommisjonen. Videre hører det med til historikken at

kommisjonens avgjørelse av 2015 ble fattet av kommisjonens leder alene, noe det er adgang til på nærmere vilkår etter straffeprosessloven § 397 annet ledd.

I tillegg til å benytte seg av adgangen til å begjære gjenåpning har Torgersen og hans støttespillere i årenes løp tatt i bruk andre rettslige virkemidler i sine angrep på dommen. Torgersen anket dommen til Høyesterett. Anken gjaldt saksbehandlingen, straffutmålingen og sikringsavgjørelsen. Anken ble forkastet, jf. Rt 1958 side 1101.

I 2007 anmeldte advokat Erling Moss statsadvokat Anne Margrete Kattelund, førstestatsadvokatene Lasse Qvigstad og Jørn Maurud, samt lederen og fire medlemmer av Gjenopptakelseskommisjonen og en saksbehandler i kommisjonen. Riksadvokaten besluttet at Spesialenheten for politisaker skulle forestå etterforskningen. Anmeldelsene gjaldt mulige overtredelser av straffeloven (1902) §§ 110, 120 og/eller 325 nr. 1. Samtlige saker ble henlagt fordi intet straffbart forhold ble ansett bevist. Straffbart forhold begått av en tjenestemann i påtalemyndigheten kan som kjent begrunne gjenåpning, jf. straffeprosessloven § 391 nr. 1. I den foreliggende begjæring er dette grunnlaget ikke påberopt.

Gjennom en sivil tvist er det gjort forsøk på å sette til side kommisjonens avslag på gjenåpningsbegjæringene. I mai 2011 tok advokat Jan Tennøe på vegne av Torgersen ut stevning mot staten v/Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker med påstand om at kommisjonens avgjørelser i 2006 og 2010 var ugyldige. Etter Torgersens død 18. juni 2015 ble partene underrettet av Borgarting lagmannsrett om at saken er stanset som følge av dødsfallet, og at saken vil bli satt i gang igjen etter begjæring fra "rette vedkommende eller motparten", jf. tvisteloven § 16-16. Den sivile saken er, etter hva påtalemyndigheten kjenner til, ikke satt i gang igjen. Verken tingretten eller lagmannsretten foretok noen vurdering av bevisene i Torgersen-saken. Med bakgrunn i Høyesteretts dom i Baneheia-saken, jf. Rt. 2012 side 519, kan det slås fast at kommisjonens bevisbedømmelse og konkrete rettsanvendelse ikke kan prøves i en sivil sak.

Også klage til Sivilombudsmannen er benyttet i bestrebelsene på å få saken gjenåpnet. Etter at kommisjonens leder den 31. august 2015 forkastet gjenåpningsbegjæringen fremsatt av advokatene Schiøtz og Lorentzen på vegne av Torgersen, påklaget de to advokatene vedtaket til Sivilombudsmannen. Klagen ble fremsatt på vegne av Frode Fasting Torgersen og Vivi Hals. Saken ble avsluttet fra Sivilombudsmannen i brev av 8. desember 2016, hvor det blant annet heter:

"De anførte feilene synes i stor grad å være begrunnet med at kommisjonen ikke har redegjort tilstrekkelig for sine vurderinger, og ikke med at det er gitt direkte uttrykk for en uriktig rettsoppfatning. Også flere av de punktene som anføres som lovanvendelsesfeil, vil derfor kunne være vanskelig å vurdere uten å se hen til kravene til begrunnelse. Da kravene til begrunnelse som nevnt har sammenheng med vurderinger av bevisene i saken, tilsier dette at ombudsmannen også bør vise varsomhet med å behandle disse anførselene."

Klagen til Sivilombudsmannen og ombudsmannens avsluttende brev er inntatt som bilag 11 og 12 bilagsbind E til den foreliggende begjæringen.

1.2 Om bilagene til begjæringen og en alternativ kilde til kunnskap om saken

Med alle bilagene til begjæringen er det en særdeles stor mengde dokumenter kommisjonen har fått tilsendt. Noe som gjør lesingen av dokumentene spesielt utfordrende, er at de samme bevismessige temaene i saken er omhandlet en rekke steder. Noen dokumenter er dessuten inntatt flere steder i bilagene slik at bilagsbindene er blitt unødig voluminøse. Dette gjelder f.eks. enkelte av artiklene inntatt i bilag F *Festskrift til Fredrik Fasting Torgersen*. Til festskriftet skal det bemerkes at mange av bidragene – selv om de kan være interessant lesning – ikke har relevans for gjenåpningsspørsmålet.

Under overskriften "Torgersensakens særpreg" på side 19 i begjæringen nevnes andre bøker og skriftlige fremstillinger om saken som er utgitt i årenes løp. Av de mange skriftlige fremstillinger som er blitt laget om saken, er det én bok som jeg mener er en god oppsummering av saken og som er utelatt i begjæringens opplisting, og som av forståelige grunner heller ikke følger med som bilag til begjæringen. Boken, som bl.a. er nevnt helt kort i Nils Erik Lies artikkel på side 77 i det nevnte festskriftet, heter *Torgersen-saken* og er skrevet av Michael Grundt Spang. Den utkom 1973 på J.W. Cappelens forlag og var et svar på den kampanjen for gjenopptakelse av saken som forfatteren Jens Bjørneboe igangsatte på begynnelsen av 70-tallet. Bokens kildemateriale er i hovedsak straffesaksdokumentene og avisartikler med referater fra hovedforhandlingen i Eidsivating lagmannsrett i 1958. Etter påtalemyndighetens mening er boken nyttig lesning for å få et bilde av hva den fellende dommen bygget på og dessuten er den et verdifullt korrektiv til mye av den uetterrettelige informasjon som kampanjen for gjenopptakelse den gang brakte til torgs. Debatten på begynnelsen av 70-tallet om Torgersen-saken skapte et betydelig engasjement og dreide seg, som følge av argumentasjonen til kampanjen for gjenopptakelse, om noe så vesentlig som om man kunne ha tillit til rettsvesenet. Forleggeren ønsket av denne grunn å kvalitetssikre innholdet i boken. Fra forleggerens forord gjengis:

I forståelse med Michel Grundt Spang ønsket forlaget å fremskaffe en garanti for at utvalget av gjengitte dokumenter var så objektivt og nøytralt som mulig, og især at intet dokument av betydning, som kunne tale til Torgersens fordel, var utelatt eller "glemt".

Professor, dr. juris Johs Andenæs erklærte seg villig til å foreta en slik kontroll. Hans uttalelse gjengis her in extenso:

"Etter forlagets anmodning har jeg gjennomgått Grundt Spangs manuskript og sammenholdt det med dokumentene i Torgersen-saken, som jeg har hatt til disposisjon i fotokopi.

Jeg kan bekrefte at Grundt Spangs fremstilling nøyte stemmer med det som fremgår av dokumentene. Gjengivelsen av de meget omfattende dokumenter er selvsagt ikke fullstendig, men så vidt jeg kan bedømme har Grundt Spang gjort et skjønnsomt utdrag hvor

ikke noe vesentlig moment er blitt utelatt. Dette gjelder foruten drapssaken også de andre straffesaker mot Torgersen som er omtalt (innbruddet i Lille Tøyen sykehjem, voldtektssaken og overfallet i Botsfengslet). Det gjelder også de særskilte kapitlene om vitnene Bergersen og Støleggen.

Jeg har ikke oppfattet det som del av mitt oppdrag å uttale meg om de slutninger som forfatteren trekker eller den karakteristikk han gir av aksjonen for gjenopptagelse. Dette vil leseren av boken ha materiale til å bedømme selv.

Johs. Andenæs"

Jeg antar at Gjenopptakelseskommisjonen allerede besitter ett eller flere eksemplarer av boken. Hvis ikke, vil den ganske sikkert kunne kjøpes i et antikvariat.

1.3 Den videre fremstilling

Denne uttalelsen følger ikke fullt ut systematikken i gjenåpningsbegjæringen. Siden det foreligger to rettskraftige avslag fra domstolene på gjenopptakelsesbegjæringer fra Torgersen og tre avslag på begjæringer rettet til Gjenopptakelseskommisjonen, er det naturlig først å drøfte rettskraftvirkningen av disse avslagene. Dette, ved siden av et annet prosessuelt spørsmål, drøftes i kapittel 2.

På side 16 i begjæringen nevnes det at man ikke har valgt å begjære kommisjonens siste vedtak omgjort. Likevel vies det i begjæringen mye plass på spørsmålet om kommisjonen har begått lovanvendelsesfeil og saksbehandlingsfeil, jf. begjæringens del 5 og 6. Slik påtalemyndigheten ser det, har kommisjonen som forvaltningsorgan en selvstendig plikt til å revurdere sine tidligere vedtak hvis det kan påvises at det er begått saksbehandlingsfeil eller lovanvendelsesfeil. Begjæringens anførsler om slike feil vil bli drøftet i kapittel 3.

I kapittel 4 drøftes først hva som rettslig sett ligger i begrepene "ny omstendighet" og "nytt bevis". Deretter omtales helt kort enkelte av de påberopte nye bevis.

I kapittel 5 behandles bevisvurderingene i begjæringens del 2 og 3. Kapitlet innledes med en kort omtale av enkelte sider ved bevisvurdering i straffesaker som har særlig relevans for Torgersen-saken. Deretter kommenteres anførslene i begjæringen, i hovedsak i samme rekkefølge som i begjæringen. I gjennomgangen av bevisene vil jeg dessuten vise til tidligere behandlinger av Torgersens gjenopptakelsesbegjæringer og i den forbindelse også omtale om det nå presenteres nye faktisk grunnlag.

Det har vist seg nødvendig dels å supplere faktumbeskrivelsen der viktige deler av faktum er utelatt, og også å poengtere betydningen av bevis som bevisst eller ubevisst er nedtonet i begjæringen.

Kapittel 6 inneholder forhold som i liten grad er omtalt i begjæringen. I kapitlet nevner jeg forhold som over tid har bidratt til å svekke Torgersens troverdighet, og som må inngå i den samlede vurderingen av bevisene i saken.

Til gjenåpningsbegjæringen medfølger det en stor mengde bilag, herunder en del dokumenter fra etterforskningen. Jeg har funnet det nødvendig å supplere med enkelte dokumenter; både noen av politiforklaringene fra 1958 og dokumenter som er blitt til senere. De dokumentene som vedlegges, er inntatt i to dokumentutdrag. Det ene består av dokumenter som ikke er underlagt taushetsplikt. Det andre inneholder opplysninger som er undergitt taushetsplikt etter politiregisterloven § 23 og følgelig er unntatt fra innsynsretten, jf. offentleglova § 13 første ledd.

2. PROSESSUELT

2.1 Straffeprosessloven § 308 i gjenåpningssaker – hvem kan fremme en begjæring om gjenåpning

Torgersen døde 18. juni 2015. Begjæringen, som den 11. juni 2015 ble fremsatt av Torgersen, er senere tiltrådt av Frode Fasting Torgersen (nevø) og Vivi Hals (samboer). I straffeprosessloven § 389 annet ledd, som står i kapitlet om gjenåpning, er det angitt at reglene i lovens §§ 307 – 309 gjelder tilsvarende. Straffeprosessloven § 308 lyder:

"Er siktede død, kan hans ektefelle, slektninger i rett opp- eller nedstigende linje, søsken og arvinger anke i hans sted."

I brev av 27. juni 2017 fra advokatene Schiøtz og Lorentzen til Gjenopptakelseskommisjonen er det oppgitt at nevøen og samboeren er testamentsarvinger. Påtalemyndigheten forutsetter at kommisjonen har dokumentasjon som bekrefter at de to er arvinger, og således er berettiget til å tre inn i begjæringen om gjenåpning.

Påtalemyndigheten vil imidlertid i denne sammenheng påpeke at arbeidsgruppen som på oppdrag av Justisdepartementet i 2012 avga rapporten *Etterkontroll av kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker*, reiste spørsmål ved om henvisningen til straffeprosessloven § 308 ikke omfatter en for vid personkrets. I rapporten heter det på side 106:

"Henvisningen i § 389 til § 308 gir alle domfeltes etterkommere rett til å begjære gjenåpning. Dette må vel helst være en utilsiktet virkning av henvisning til ankereglene hvor ankefristen vil begrense etterkommere til de som er i live samtidig med domfelte. Arbeidsgruppen foreslår at adgangen begrenses til direkte etterkommere av domfelte."

Arbeidsgruppen utformet imidlertid ikke noe forslag til en slik lovendring, og personkretsen som kan begjære gjenåpning, har således vært uendret helt siden ikrafttredelsen av straffeprosessloven av 1887, som hadde en tilsvarende henvisningsbestemmelse i § 402.

På denne bakgrunn vil påtalemyndigheten – med det nevnte forbehold om at nevø og samboere er arvinger – ikke bestride at de to har rett til å fremsette en begjæring om gjenåpning.

2.2 Rettskraftvirkningene av tidligere avslag

Under henvisning til de foran nevnte behandlinger av gjenopptakelsesbegjæringer fra Torgersen, er det grunn til å reise spørsmål om en ny begjæring uansett innhold skal

realitetsbehandles av kommisjonen. Denne problemstillingen er berørt i begjæringen del 1, VI (side 37 flg.). I et eget brev til kommisjonen har advokat Schiøtz den 1. september 2017 gitt et sammendrag av hva som pretendes å være annerledes ved den nye begjæringen i forhold til tidligere.

Temaet gjentatte forsøk på gjenopptakelse er behandlet av professor dr.juris Ståle Eskeland i kapittel 2 pkt. 5.2 i boken Bratholm Eskeland: *Justismord og rettssikkerhet* (Universitetsforlaget 2008) på side 32. Eskeland slår fast at lovens bestemmelser om gjenopptakelse ikke har noen regler om hvor mange ganger en sak kan kreves gjenopptatt. Spørsmålet synes heller ikke å være behandlet i forarbeidene.

Fra tiden før Gjenopptakelseskommisjonen ble etablert har vi en viktig avgjørelse i form av en kjennelse fra Høyesteretts kjæremålsutvalg (nå ankeutvalg) i Rt. 1992 side 698 (Treholt-saken). Kjennelsen var svært omfattende, og fra det som er relevant i vår sammenheng gjengis her:

"Bestemmelsene om gjenopptakelse i straffeprosessloven av 1887 ble forstått slik at avgjørelse om å nekte gjenopptakelse skulle treffes som beslutning, og en slik beslutning kunne omgjøres etter bestemmelsen i lovens § 168, jf Salomonsen: Straffeprosessloven med kommentar II side 160. Etter någjeldende straffeprosesslov § 398 første ledd skal en slik avgjørelse treffes ved kjennelse, og det følger av loven § 52 at kjennelser bare kan omgjøres når de er prosessledende. En kjennelse som avslår gjenopptakelse, kan vanskelig anses som en prosessledende kjennelse. At bestemmelsen i § 398 første ledd om at avgjørelsen skulle treffes i form av kjennelse, ville få som konsekvens at omgjøring ikke kunne skje, er ikke berørt i lovens forarbeider. Slik loven er utformet, må det likevel legges til grunn at en kjennelse som avslår gjenopptakelse, ikke kan omgjøres, jf om dette Andenæs: Norsk straffeprosess II side 91.

At kjæremålsutvalgets kjennelse av august 1988 ikke kan omgjøres, innebærer at kjæremålsutvalget så langt grunnlaget for gjenopptakelsesbegjæringen er det samme som tidligere, må legge denne tidligere kjennelse til grunn. I den utstrekning det nå er påberopt nye omstendigheter som grunnlag for gjenopptakelse, må imidlertid disse vurderes og da i sammenheng med det som tidligere er påberopt."

Etter kjennelsen kreves det at det foreligger nye grunnlag for at en tidligere avgjørelse som avslo begjæringen skal kunne omgjøres. Utgangspunktet må være at gjenåpning kan skje hvis summen av de nye og de tidligere anførte momenter tilsier gjenåpning. Eller som Eskeland skriver på side 33 i den foran nevnte bok:

"Ifølge kjennelse i Rt. 1992 s. 698 følger det imidlertid av strpl. § 52 at en sak som forgjeves har vært forsøkt gjenopptatt, ikke kan kreves gjenopptatt på det samme faktiske grunnlag."

Eskeland mener imidlertid at det bør gjøres et unntak dersom den første gjenopptakelsesbegjæringen ble avslått av en domstol og den andre er fremmet for Gjenopptakelseskommisjonen. Dette begrunner han med at en domfelt må få anledning til å få den uavhengige vurderingen som kommisjonen skal være en

garantist for. Et slikt unntak får imidlertid ikke anvendelse for begjæringen som nå er til behandling, ettersom tre begjæringer tidligere er behandlet av kommisjonen.

I kjennelsen i Rt. 1992 side 698 er det vist til Andenæs' bok *Norsk straffeprosess*. I 4. utgave av boken, som er revidert av professor Tor-Geir Myhrer og utkom i 2008, er det nevnte avsnitt utelatt, uten at man av det kan slutte at rettsstilstanden er endret. I 3. utgave, som utkom i 2000, hadde Andenæs med avsnittet om rettskraftvirkningene av avslag på begjæringer om gjenopptakelse, jf. bind I side 435, og skrev at en begjæring må avvises hvis den har samme grunnlag som den første begjæring. Slik påtalemyndigheten ser det, kan etableringen av Gjenopptakelseskommisjonen som et forvaltningsorgan med oppgave å ta avgjørelser som tidligere ble tatt av domstolene, og som fortsatt har sin virksomhet regulert i straffeprosessloven, i seg selv ikke ha medført noen endring av den rettsstilstand som ble etablert ved den nevnte kjennelsen. Det burde i så fall ha fremkommet av forarbeidene, jf. Ot.prp. nr. 70 (2000–2001).

Det er verd å merke seg at både Andenæs, Eskeland og Høyesteretts kjæremålsutvalg drøfter problemstillingen uavhengig av hvilken paragraf i straffeprosessloven som påberopes som grunnlag for gjenåpningen. I den forbindelse må det påpekes at da kjæremålsutvalget avsa sin kjennelse, var § 392 annet ledd allerede innført som et alternativt grunnlag for gjenopptakelse. Dette innebærer at også når en begjæring fremmes på grunnlag av § 392 annet ledd, må det stilles et krav om at det påberopes anførsler som er nye i forhold til hva kommisjonen tidligere har behandlet. I Innstillingen om rettergangsmåten i straffesaker fra 1969 heter det riktignok på side 344:

"Komitéen har vært i tvil om man i likhet med den svenske lov skulle stille krav om at det iallfall foreligger noe av nye kjensgjerninger eller bevis, men er blitt stående ved et benektende svar. Det kan f. eks. tenkes at det ikke egentlig foreligger nye bevis, men en ny analyse av beviskjeden som får dommen til å fremstå i et tvilsomt lys. Det bemerkes at nye sakkyndige erklæringer etter komitéens mening må betraktes som nye bevis, selv om de er bygget på det samme materiale som har foreligget tidligere."

Det skal for øvrig bemerkes at Nils Erik Lie i sin gjennomgang av Høyesteretts og Høyesteretts kjæremålsutvalgs forståelse av § 392 første ledd (bilagsbind C s. 9 flg.) ikke berører problemstillingen om krav om et nytt faktisk grunnlag for å få medhold i en gjenåpningsbegjæring. Når dette temaet ikke berøres, har det sin forklaring i at problemstillingen – så vidt jeg forstår – ikke ble reist i noen av de avgjørelsene som omtales.

Temaet rettskraftvirkninger av avslag på gjenåpningsbegjæringer er heller ikke omhandlet i den foran nevnte rapport fra 2012 om etterkontroll av Gjenopptakelseskommisjonen. Det skyldes formentlig at de materielle vilkårene for gjenåpning ikke var en del av arbeidsgruppens mandat ettersom de ikke ble endret ved etableringen av kommisjonen.

I begjæringen som nå er til behandling, er det – slik påtalemyndigheten ser det – ikke snakk om nye bevis, men en slik analyse av beviskjeden som nevnes i forarbeidene, som brukes som begrunnelse for gjenåpning. De aktuelle rettskildene gir ikke noe entydig svar på om de begrunnelsene som nå påberopes for gjenåpning, er av en slik karakter at tidligere avgjørelser kan omgjøres. Den nevnte kjennelse fra Høyesterett og professorene Andenæs' og Eskelands synspunkter taler for at en ny analyse av bevis som tidligere har vært vurdert av kommisjonen og ikke ført til gjenåpning, ikke kan medføre omgjøring. Med hensyn til anvendelsen av § 392 annet ledd vil det være avgjørende om de forhold som nå inngår i den nye analysen av beviskjeden, utgjør det samme faktiske grunnlag som allerede har vært prøvet. I så fall kan saken ikke gjenåpnes.

Med nye sakkyndige erklæringer om tidligere vurderte bevis kan det stille seg annerledes, jf. det siterte forbeholdet i innstillingen fra 1969 og avgjørelsen i Rt. 1942 side 247 (Hetle-saken). Påtalemyndigheten kan imidlertid ikke se at begjæringen denne gangen ledsages av noen nye sakkyndige erklæringer.

Med utgangspunkt i det som her er fremholdt om rettskraftvirkninger av tidligere avgjørelser om gjenåpning, er det påtalemyndighetens syn at kommisjonen metodisk ved behandling av den foreliggende begjæring må gå frem som følger: Først må man ta stilling til om de nå påberopte anførslene er nye, eller om de allerede har inngått i det faktiske grunnlaget for de tidligere behandlede begjæringene. Dersom det skulle foreligge nye sakkyndige erklæringer om tidligere vurderte faktiske forhold, vil de imidlertid kunne vurderes selv om de gjelder tidligere vurderte bevis. Dét følger av den foran siterte uttalelsen fra justiskomiteén. Eventuelle nye faktiske grunnlag som påberopes og eventuelle nye sakkyndige erklæringer må deretter bli vurdert både i relasjon til vilkårene som fremgår av straffeprosessloven §§ 391 og 392.

Om kommisjonen mener at en ny analyse av beviskjeden basert på tidligere prøvet faktisk grunnlag vil kunne inngå i vurderingen etter straffeprosessloven § 392 annet ledd, må kommisjonen ta stilling til om den nye analysen av bevisene utgjør "særlige forhold" som gjør det meget tvilsomt om dommen fra 1958 er riktig, og om tungtveiende hensyn tilsier at spørsmålet om Torgersens skyld skal prøves på nytt. Intensjon med å innføre regelen i § 392 annet ledd var som kjent å etablere det som av Straffeprosesslovkomitéén ble omtalt som "sikkerhetsventil". Justiskomiteén sluttet seg til uttalelsen om at "Den foreslåtte sikkerhetsventil bør brukes med stor varsomhet", jf. Innst. O. nr. 37 (1980–1981). Terskelen for gjenåpning etter § 392 annet ledd skal som kjent være meget høy, jf. formuleringen "meget tvilsomt om dommen er riktig", som er det kravet som gjelder for dommer fra før 1. januar 1980, jf. Innst. O. nr. 37 (1980–81). Dertil kommer et krav om at "tungtveiende hensyn" skal tilsi en ny prøving av skyldspørsmålet.

For fullstendighetens skyld nevner jeg at om kommisjonen skulle komme til at saken skal gjenåpnes, følger det av straffeprosessloven § 400 femte ledd at retten skal avsi frifinnende dom uten hovedforhandling ettersom Torgersen er død.

Med hensyn til de analysene som gjøres i den foreliggende begjæring, er de etter påtalemyndighetens oppfatning begrenset til temaer som allerede har vært drøftet og tatt stilling til i tidligere gjenopptakelsesrunder, riktignok er drøftelsene nå noe mer ordrike og har muligens et noe høyere detaljeringsnivå. Men i realiteten er det snakk om en resirkulering av tidligere anførsler for kommisjonen, og følgelig kan ikke tidligere avslag på begjæringer om gjenopptakelse omgjøres på grunnlag av slike anførsler. I et av de supplerende innleggene fra advokat Schiøtz, det foran nevnte brevet av 1. september 2017, oppsummeres hva som pretendes å være nytt i den nye begjæringen. Oppsummeringen gir i relativt klare ordelag uttrykk for at begjæringen i hovedsak ikke representerer noe nytt fordi det først og fremst er rent fremstillingsteknisk den skiller seg fra de tidligere begjæringene. Det vedgås med andre ord at det i all hovedsak dreier seg om en annen presentasjonsmåte av tidligere fremførte faktiske grunnlag.

Noe som i brevet av 1. september 2017 påstås å være nytt, er at man i den foreliggende begjæring omsider har vurdert bevis som hører sammen samlet, og ikke enkeltvis og fragmentert. En slik anførsel vitner om en manglende faglig tiltro både til domstolene som har behandlet de tidligere begjæringene, og til Gjenopptakelseskommisjonen, som er ganske oppsiktsvekkende. At man først i den foreliggende begjæringen skulle gå riktig metodisk frem ved bevisvurderingen, og at alle som har vurdert bevisene i saken tidligere, ikke har fulgt allment aksepterte regler for bevisvurdering, er en påstand som faller på sin egen urimelighet.

Hvorvidt anførselene som i begjæringen hevdes å være nye, reelt sett er nye faktiske grunnlag, vil i denne uttalelsen bli kommentert i pkt. 4.2 og dels i tilknytning til behandlingen av de enkelte anførselene etterhvert som de gjennomgås.

3. MULIG OMGJØRING AV TIDLIGERE AVSLAG FORDI DE ER UGYLDIGE

Som et forvaltningsorgan vil kommisjonen kunne ha en plikt til å revurdere tidligere vedtak dersom det skulle vise seg at de er ugyldige. At enkelte sentrale alminnelige forvaltningsrettslige prinsipper får anvendelse for kommisjonens vedtak, har kommet til uttrykk i Høyesteretts ankeutvalgs kjennelse av i HR-2014-837-U (Rt. 2014 s. 436). Avsnitt 8 i kjennelsen lyder slik:

"Høyesteretts ankeutvalg bemerker at Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker er et forvaltningsorgan, som - i tråd med alminnelige forvaltningsrettslige prinsipper - har anledning til å vurdere omgjøring av et tidligere vedtak dersom en part krever omgjøring eller varslar at vedtaket vil bli krevd prøvd rettslig. Lider vedtaket av feil som medfører at det er ugyldig, foreligger det i slike tilfeller plikt til å vurdere om vedtaket likevel skal opprettholdes etter ny behandling. Anken gir ikke utvalget foranledning til å gå inn på hvor langt forvaltningsrettslige regler og prinsipper i sin alminnelighet får anvendelse på Kommisjonens saksbehandling."

De feil i kommisjonens behandling av Torgersen-saken som eventuelt skulle ha medført ugyldighet, antas å kunne være lovanvendelsesfeil og saksbehandlingsfeil. Så vidt påtalemyndigheten forstår, er myndighetsmisbruk eller feil i det faktiske grunnlaget for avgjørelsene ikke aktuelle ugyldighetsgrunner som påberopes i gjenåpningsbegjæringen som nå er til behandling. Når det gjelder det faktiske grunnlaget som de tidligere avgjørelsene bygger på, synes det nå som det erkjennes at det er en *folkning* av bevisene som skal lede til gjenopptakelse; og ikke at selve det faktiske grunnlaget, altså de enkeltstående bevis, i seg selv utgjorde et uriktig faktisk grunnlag.

I begjæringen Del 5, pkt. III (side 236 flg.) vises det til mulige lovanvendelsesfeil i forbindelse med tidligere vedtak om gjenåpning og i begjæringens del 6 (side 253 flg.) til saksbehandlingsfeil. I kapitlet om saksbehandlingsfeil behandles både påståtte feil ved politiets etterforskning og feil ved gjennomføringen av hovedforhandlingen. Etter påtalemyndighetens oppfatning er det kun eventuelle saksbehandlingsfeil ved *kommisjonens* tidligere behandlinger som kan medføre en plikt til å revurdere tidligere vedtak; ikke eventuelle feil begått under etterforskningen eller hovedforhandlingen. Denne begrensningen følger av rettskraftvirkningene av kommisjonens avgjørelser og anvendelsen av de forvaltningsrettslige prinsippene som jeg har nevnt ovenfor.

Med dette som bakgrunn blir de aktuelle mulige lovanvendelsesfeil drøftet nedenfor i pkt. 3.1 og mulige saksbehandlingsfeil drøftet i pkt. 3.2.

3.1 Omgjøring av tidligere avslag på grunn av lovanvendelsesfeil?

Hvis man legger Eskelands syn til grunn, jf. pkt. 2.2 foran, har domfelte som har fått prøvet om vilkårene for gjenåpning er til stede bare for en domstol, krav på å få én fornyet vurdering av Gjenopptakelseskommisjonen selv om det ikke anføres nye grunnlag for gjenåpning. Spørsmålet om gjenåpning av Torgersen-saken har blitt behandlet i to omganger av domstolene etter den gamle ordningen og av kommisjonen hele tre ganger, jf. avgjørelsene av 8. desember 2006, 30. september 2010 og 31. august 2015.

I begjæringens Del 4 behandles betingelsene for gjenåpning etter § 392 annet ledd. Under pkt. IV, F (side 218) hevdes det at det er begått alvorlige lovanvendelsesfeil ved behandling av tidligere begjæringer. Det påstås at Gjenopptakelseskommisjonen i 2006 og dens leder i 2015 begikk lovanvendelsesfeil ved ikke å foreta en såkalt kumulativ vurdering. Til støtte for dette synet påberopes en artikkel av professor Høgberg i Lov og Rett nr. 7/2015. Høgberg påpeker at det "må foretas en helhetlig vurdering der en tar hensyn til den totale bevissituasjonen slik den fremstår på vurderingstidspunktet, altså i 2015". Dette er naturligvis riktig. Men etter påtalemyndighetens vurdering er det feil – eller i beste fall spekulativt – når Høgberg videre skriver som følger: "Kommisjonen har tidligere ikke drøftet problemstillingen, slik den etter loven skulle ha gjort." Under overskriften "Straffeprosessloven § 392 annet ledd" heter det i avgjørelsen av 31. august 2015, etter at kommisjonens leder på side 59 har vurdert enkeltbevis: "*Heller ikke en samlet vurdering [min understrekning] av bevisene i saken gir grunnlag for gjenåpning.*" Med en slik uttrykkelig formulering av vurderingstemaet er det ikke grunnlag for påstanden i Høgbergs artikkel.

Etter påtalemyndighetens oppfatning ble det heller ikke i 2006 begått noen lovanvendelsesfeil da kommisjonen tok stilling til om vilkårene for gjenåpning etter § 392 annet ledd forelå. At det også den gang ble foretatt en slik samlet vurdering som loven gir anvisning på, fremgår klart på side 523 i avgjørelsen, hvor det heter: "*Etter kommisjonens vurdering foreligger det ikke særlige forhold ved bevisene, slik de forelå i 1958, som gjør det "meget tvilsomt" om dommen er riktig. Kommisjonen kan ikke se at dette, med tillegg av opplysninger som er kommet til saken etter 1958, kan bedømmes annerledes i dag.*"

I begjæringens Del 5 behandles betingelsene for gjenåpning etter § 391 nr. 3. Under pkt. III (side 236) hevdes det at det ble begått lovanvendelsesfeil i kommisjonens vedtak i 2006 og 2010 og at disse ble gjentatt av kommisjonens leder i 2015. I begjæringen påstås det at det er gjort fire lovanvendelsesfeil.

For det første påstås det at det er en gjennomgående feil ved tidligere vedtak at kommisjonen bare vurderer den delen av beslutningsgrunnlaget som referer seg til nye omstendigheter/nye bevis, jf. pkt. III B i begjæringen. I begjæringen nevnes spesielt kommisjonens vedtak av 2006 og 2015. På bakgrunn av hva kommisjonen selv ga uttrykk for i sitt vedtak av 8. desember 2006, synes påstanden i begjæringen

å mangle et saklig grunnlag. Fra kommisjonens vedtak pkt. 10.2.2, som gjelder strpl. § 391 nr. 3, gjengis fra side 521:

"Selv om nye vitneforklaringer, nye sakkyndige uttalelser og annen ny informasjon som er fremkommet etter hovedforhandlingen i 1958 kan anses som nye omstendigheter eller bevis, synes de etter kommisjonens vurdering ikke å være egnet til frifinnelse eller til anvendelse av en mildere strafferegel eller vesentlig mildere rettsfølge. Kommisjonen har vurdert de nye bevisene og omstendighetene i sammenheng med øvrige bevis og omstendigheter som forelå for lagretten i 1958."

Med en slik oppsummering fra kommisjonens side kan påtalemyndigheten ikke se at det det er grunnlag for en slik lovanvendelsesfeil som påstås i begjæringen.

I avgjørelsen av 31. august 2015 er oppsummeringen noe knappere i formen. Der heter det på side 53:

"Kommisjonens leder kan ikke se at det i nærværende begjæring, eller i saken for øvrig er fremkommet noen nye bevis eller omstendigheter som – verken hver for seg eller samlet – gir grunnlag for gjenåpning etter straffeprosessloven § 391 nr. 3."

Henvisningen til "i saken for øvrig" gir etter påtalemyndighetens mening et klart uttrykk for at det også i forbindelse med dette vedtaket er foretatt en vurdering av det samlede bevisbildet, og at det ikke er grunnlag for påstanden om at kommisjonens leder har utelatt en vurdering av det øvrige bevismaterialet i saken, inkludert anførselene i tidligere begjæringer.

Den andre lovanvendelsesfeilen som fremholdes i begjæringen, skiller seg lite fra den første. Under pkt. III C i begjæringen argumenteres det for at tidligere vedtak lider av en "mangel på en kumulativ og samlet vurdering av bevisene i tidligere vedtak". Påtalemyndigheten vil tilbakevise denne anførselen ved å vise til hvordan kommisjonen og kommisjonens leder i sine vedtak har begrunnet sine vedtak. Av sitatene, som er nevnt foran, fremgår det at det er foretatt en *samlet* vurdering av bevisene.

I begjæringen kritiseres det også at de enkelte bevis er gjort til gjenstand også for en "isolert vurdering", med en henvisning til en del utvalgte bevis, jf. opplistingen i begjæringen side 237. Disse vurderingene utgjør lovanvendelsesfeil, ifølge begjæringen.

Rent metodisk må nødvendigvis verdien av de enkelte bevisene vurderes enkeltvis før de inngår i en samlet bevisvurdering. At hvert enkelt bevis drøftes isolert – slik det er gjort av kommisjonen – kan følgelig ikke være noen uriktig fremgangsmåte. At hver enkelt drøftelse ender med en delkonklusjon, kan heller ikke utgjøre noen lovanvendelsesfeil, all den stund det er gjort en samlet vurdering i hovedkonklusjonen.

Ifølge begjæringen utgjør det en lovanvendelsesfeil å stille spørsmålet om et bevis utelukker Torgersen som gjerningsmann. Påtalemyndigheten kan ikke se at en slik spørsmålsstilling under vurderingen av hvert enkelt bevis er feilaktig lovanvendelse. Generelt sett kan det i enhver straffesak være en hel rekke bevis som taler for at en tiltalt er skyldig. Samtidig kan det være ett enkelt bevis som utelukker at en tiltalt er skyldig. Hvis det f.eks. slås fast med til visshet grensende sannsynlighet at tiltalte befant seg på et annet sted og slik sett ikke kunne begå den aktuelle handlingen, vil det være et forhold som kan utelukke ham som gjerningsperson. Tilsvarende kan tekniske bevis, eksempelvis et tannavtrykk, kunne utelukke en person som gjerningsperson slik det er gjort for enkelte andre mulige gjerningspersoner i Torgersen-saken. En slik "utelukkelsesvurdering" som kommisjonen har foretatt, er ingen lovanvendelsesfeil.

Den tredje hovedtypen av lovanvendelsesfeil som påberopes i begjæringen, er at man ved vurderingen av vilkårene i straffeprosessloven § 391 nr. 3 ikke har foretatt to vurderinger, men bare én. I begjæringen vises det til den foran nevnte artikkelen til Høgberg i Lov og Rett i 2015. Høgberg omtaler de to vilkårene som må drøftes separat for "nyhetsvilkåret" og "egnethetsvilkåret". Med "nyhetsvilkåret" siktes det til at det må foreligge noe nytt i forhold til det som ble presentert for den dømmende rett, og med "egnethetsvilkåret" siktes det til at det nye må ha som konsekvens at frifinnelse kan bli resultatet ved en ny prøvelse. Disse skal vurderes hver for seg.

Hvorvidt et påberopt nytt bevis eller en påberopt ny omstendighet ikke endrer bevisbildet i en slik grad at det kan føre til frifinnelse, skyldes at nyhetskravet ikke er oppfylt eller om det skyldes vekten av det nye beviset eller den nye omstendigheten sammenholdt med øvrige bevis, kan for så vidt være interessant å få vite. For selve resultatet kan det imidlertid vanskelig sees å være av betydning. Som fremholdt av Høgberg er det snakk om kumulative vilkår; begge må være til stede. Om "nyhetskriteriet" er tilfredsstilt eller ikke, er slik sett uten betydning dersom beviset – sett i sammenheng med de øvrige bevisene, både de som forelå for den dømmende rett og de som senere er fremkommet – uansett ikke vil lede til et annet resultat. Den i kommisjonens vedtak til tider manglende spesifisering av hvilket av de to kumulative vilkårene som ikke er til stede, kan derfor ikke utgjøre noen lovanvendelsesfeil.

Den fjerde lovanvendelsesfeilen som kommisjonen angivelig skal ha begått, er at flere sakkyndige uttalelser ikke er trukket inn ved den samlede vurderingen som skal foretas. Hvilke uttalelser det her siktes til, er ikke nevnt i begjæringen på side 239 og 240, men det er henvist til uttalelser gjengitt i Del 2 og Del 3 i begjæringen. At én eller flere av de mange sakkyndige erklæringene som er avgitt eventuelt ikke skal være uttrykkelig nevnt i kommisjonens avgjørelse, kan i seg selv ikke være en lovanvendelsesfeil.

3.2 Omgjøring av tidligere avslag på grunn av saksbehandlingsfeil?

Som nevnt foran, kan eventuelle saksbehandlingsfeil ved kommisjonens tidligere behandlinger medføre en plikt til revurdering av tidligere vedtak.

I begjæringen på side 261 hevdes det at vedtaket som kommisjonens leder gjorde i 2015, lider av flere saksbehandlingsfeil. Det er vist til et resymé inntatt i bilagsbind B 3 c, som for øvrig er skrivefeil for B 3 e. Der er det også påstått at kommisjonens vedtak av 2006 er beheftet med saksbehandlingsfeil.

De påståtte saksbehandlingsfeilene knytter seg til tre forhold:

1. Er det identitet mellom det som anføres i 2015 og det som tidligere er anført?
2. Er anførslene i begjæringen drøftet og begrunnet i overensstemmelse med straffeprosesslovens krav?
3. Er drøftelsene/begrunnelseene faktisk korrekte?

Det siste spørsmålet – om begrunnelsen er korrekte – synes i realiteten å være et forsøk på å gjøre uenighet om bevisvurderinger til et spørsmål om korrekt saksbehandling. Hvis en vurdering bygger på feilaktig faktisk grunnlag, vil det kunne medføre ugyldighet. Men at kommisjonen – eller dens leder – foretar en annen vurdering enn Torgersens støttespillere, kan ikke i seg selv utgjøre en saksbehandlingsfeil. Denne formen for argumentasjon er ikke enestående. I strafferettspleien opplever man at parter fra tid til annen velger å angripe saksbehandlingen selv om det egentlig er bevisvurderingen man er uenig i. Spørsmålet vil følgelig ikke bli nærmere vurdert her.

Det første spørsmålet – identitetskravet – henger sammen med spørsmål nr. 2, som gjelder begrunnelseskravet. Alle de sentrale bevistemaene i Torgersen-saken har vært gjenstand for vurdering en rekke ganger tidligere. Eventuelle detaljer som er karakterisert som nye anførsler, vil måtte sees i lys av det øvrige bevisbildet og slik sett vurderes i sammenheng med det totale bevisbildet slik det foreligger på avgjørelsestidspunktet. Om detaljer i politiforklaringer trekkes frem som en ny anførsel og derfor påberopes ikke å være identisk med tidligere anførsler, vil det ikke utgjøre noen saksbehandlingsfeil om ikke alle nye detaljer er omtalt i et nytt vedtak fra kommisjonen. Sentrale anførsler som angis å være nye bevis eller nye omstendigheter, jf. straffeprosessloven § 391 nr. 3, må imidlertid vies oppmerksomhet, noe kommisjonens leder gjorde i sitt vedtak, jf. side 48 og 49 hva gjelder forsker Jon Inge Medbøs vurderinger og side 51 til 53 hva gjelder den såkalte "tidsanalysen" til Nils Erik Lie.

Spørsmål 2 – begrunnelseskravet – er det redegjort for i begjæringens Del 6 pkt. III A (side 256 flg.). Det som skrives der kan påtalemyndigheten slutte seg til, men jeg finner grunn til å komme med enkelte tilføyelser.

Det er ingen uenighet om at straffeprosessloven § 399 om kjennelser får anvendelse, og når en kjennelse avgjør det materielle kravet, må kravet til begrunnelse antas å

være det samme som for dommer, jf. § 40. Begrunnelsen skal bestemt og uttømmende angi det saksforhold retten (les: kommisjonen) finner bevist som grunnlag for dommen (les: avgjørelsen), jf. straffeprosessloven 40 annet ledd. En vesentlig begrensning i begrunnelsesplikten er imidlertid utelatt i den fremstillingen som er gitt i begjæringen. I straffeprosessloven § 40 nåværende fjerde ledd (femte ledd frem til 1. juli 2017) heter det nemlig at domsgrunnene skal angi "hovedpunktene [min understrekning] i rettens bevisvurdering." Selve saksforholdet en dom bygger på, skal være uttømmende og bestemt, men for bevisvurderingens del er det tilstrekkelig å angi hovedpunktene. I Ot.prp. nr. 78 (1992–1993) om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (to-instansbehandling, anke og juryordning), side 77-78 er § 40 forklart slik:

"Retten skal først og fremst redegjøre for hva som har vært de springende punkter ved bevisvurderingen, og kort angi hva som har vært avgjørende for bevisvurderingen. Hvor omfattende det er grunn til å redegjøre for bevisvurderingen, vil variere fra sak til sak. Det kreves ikke at retten gir en detaljert beskrivelse."

Med bakgrunn i hva som er kommisjonens oppgave, er det reglene for begrunnelseskravet hva gjelder bevisvurderingen som er de relevante. Da er det tilstrekkelig at hovedpunktene angis. Det blir således ikke noen saksbehandlingsfeil dersom ikke alle anførselene i en begjæring er omhandlet i vedtaket. I tilknytning til omtalen av det enkelte bevis, vil det heller ikke være noen saksbehandlingsfeil om ikke vurderingen av alle detaljer som er anført i en begjæring om gjenåpning, er kommentert i vedtaket. I en bevismessig så omfattende sak som Torgersen-saken vil det følgelig heller ikke alltid være mulig å konstatere om det er identitet mellom anførselene i de forskjellige gjenopptakelsesrundene, jf. spørsmålet nr. 1 ovenfor.

En særregel om kravet til begrunnelse av kommisjonens vedtak er inntatt i straffeprosessloven § 397 tredje ledd. Særregelen er omtalt i gjenåpningsbegjæringen på side 262, men er der knyttet til om det i 2015 var anledning for kommisjonens leder å treffe avgjørelsen alene.

Når en begjæring åpenbart ikke kan føre frem og kommisjonens leder eller nestleder fatter avgjørelsen om å forkaste begjæringen, kan avgjørelsen treffes uten annen begrunnelse enn henvisning til nevnte bestemmelse. Loven krever imidlertid i så fall at avgjørelsen "ikke skal by på tvil". At arvingenes advokater nå anfører at dette siste vilkåret ikke er oppfylt, jf. begjæringen side 15, er i og for seg forståelig. I nåværende begjærings bilagsbind E Del 3 i bilag 11 (side 92 flg.), som er klagen av 30. juni 2016 til Sivilombudsmannen, argumenteres det for at kommisjonens leder ikke hadde grunnlag for å treffe avgjørelsen alene. Som støtte for dette synet anføres uenigheten om bevisvurderingene. Nettopp sammenhengen mellom saksbehandlingen og bevisvurderingen var årsaken til at Sivilombudsmannen ikke ville realitetsbehandle klagen. I Sivilombudsmannens avsluttende brev av 8. desember 2016 heter det således: "Både sakens kompleksitet og omfang, gjentatte forutgående behandlinger, samt anførselens karakter, gjør det vanskelig å ta stilling til oppfyllelsen av begrunnelsesplikten uten å gå inn på en vurdering av bevisene."

Ombudsmannen viste til storkammeravgjørelsen i Rt. 2012 side 519 (sivilt søksmål i Baneheia-saken), hvor Høyesterett fremholdt at en del av kommisjonens saksbehandlingsregler vanskelig kan prøves uten å måtte bevege seg inn i kommisjonens bevisbedømmelse.

Påtalemyndigheten mener – med bakgrunn i det foreliggende bevisbildet i 2015 og det forhold at det dreide seg om den åttende realitetsprøvingen av gjenåpningsspørsmålet – at avgjørelsen ikke kunne by på tvil.

Kommisjons leder valgte å gi en begrunnelse for vedtak av 31. august 2015 som går langt ut over lovens krav. Ifølge § 397 tredje ledd siste punktum er en henvisning til paragrafen en tilstrekkelig begrunnelse. Begrunnelsen som ble gitt av kommisjonens leder, er langt mindre grundig enn de som ble gitt i avgjørelsene i 2006 og 2010, og viser på mange punkter til kommisjonens avgjørelse fra 2006. Slik påtalemyndigheten ser det, følger det direkte av loven at en avgjørelse etter § 397 tredje ledd kan inneholde en betydelig snauere begrunnelse enn en ordinær avgjørelse fra kommisjonens side. Torgersens arvingene kan på denne bakgrunn ikke gis medhold i at vedtaket av 2015 ikke tilfredsstiller straffeprosesslovens krav til drøftelse og begrunnelse.

Avslutningsvis i begjæringens bilag B 3 e, som gjelder påståtte saksbehandlingsfeil ved kommisjonslederens vedtak, anføres det at det må foretas en samlet vurdering av de momenter som er fremmet på vegne av Torgersen. Det er naturligvis riktig. Men ifølge begjæringen er lederens "saksbehandling av den kumulative vurdering i 2015 [...] ikke-eksisterende". Den samme feilen er angivelig også begått i 2006.

Hvordan en slik "kumulativ vurdering" skal komme til uttrykk, er ikke nærmere angitt i begjæringen. Som nevnt foran i pkt. 3.1 i tilknytning til behandling av påståtte lovanvendelsesfeil ved 2015-avgjørelsen, har kommisjonens leder skrevet følgende: "Heller ikke en **samlet vurdering** [min utheving] av bevisene i saken gir grunnlag for gjenåpning." Med en slik formulering er det vanskelig for påtalemyndigheten å se at en "kumulativ vurdering" er "ikke-eksisterende", slik det påstås i begjæringen. Bevisbedømmelse beror ofte på en vurdering av flere momenter som hver for seg har ulik bevisstyrke. Det er etter rettspraksis ikke noe krav om at de ulike bevisenes vekt skal angis i form av tallstørrelser eller lignende. Både i rettspraksis og i kommisjonens praksis foretas det en slik samlet vurdering som det er gjort i 2015-avgjørelsen.

Påtalemyndigheten kan etter dette ikke se at det hefter noen feil ved kommisjonens saksbehandling slik at kommisjonen som forvaltningsorgan skulle være forpliktet til å ta de tidligere vedtak opp til revurdering.

4. FORELIGGER DET NYE OMSTENDIGHETER ELLER NYE BEVIS

4.1 Det rettslige utgangspunkt for vurderingen

Som påpekt i begjæringen på side 35 og i professor dr.juris Alf Petter Høgbergs artikkel i Lov og Rett 2015 side 441 må det ved vurdering av om vilkårene for gjenåpning etter § 391 nr. 3 er til stede, foretas to separate drøftelser. Høgberg omtaler de to kumulative vilkårene som må drøftes separat, for "nyhetsvilkåret" og "egnethetsvilkåret". Med "nyhetsvilkåret" siktes det til at det må foreligge noe nytt i forhold til det som ble presentert for den dømmende rett, og med "egnethetsvilkåret" siktes det til at det nye må ha som konsekvens at frifinnelse kan bli resultatet ved en ny prøvelse. Påtalemyndigheten legger uten videre til grunn at egnethetsvilkåret også må prøves selv om domfelte er død, jf. straffeprosessloven § 400 fjerde ledd som angir at dersom siktede er død og saken gjenåpnes, skal retten uansett avsi frifinnende dom.

Ettersom kommisjonen nå har til behandling den syvende begjæring om gjenåpning, inkludert begjæringene om gjenopptakelse som ble fremmet for domstolene, og skal foreta den åttende – ikke inkludert lagmann Lundes utkast til beslutning – realitetsvurdering av spørsmålet om gjenåpning, må kommisjonen ta i betraktning rettskraftvirkningene av de tidligere avgjørelsene – både i domstolene og i kommisjonen. Dette nødvendiggjør en sammenligning med tidligere begjæring og avgjørelser for å ta stilling til "nyhetsvilkåret", ettersom det er et krav om at de nye omstendighetene som det nå opplyses om eller de nye bevisene som angis å være fremskaffet, ikke tidligere har vært presentert og vurdert i de tidligere gjenopptakelsesrundene. "Nyhetsvilkåret" gjelder med andre ord ikke bare i forhold til dommen fra 1958, men i forhold til hva som er blitt behandlet i de tidligere gjenopptakelsesrundene. I vurderingen av hva som anses som nytt, må det kreves at det reelt sett er å anse som en ny omstendighet eller et nytt bevis. En ny og mer detaljrik fremstilling av et tidligere vurdert bevis eller omstendighet, vil ikke tilfredsstille "nyhetskravet". Heller ikke vil en ny vurdering av eller en ny synsmåte på tidligere fremlagte bevis eller omstendigheter representere noe nytt i denne sammenheng.

En ny sakkyndig erklæring innhentet i anledning en ny begjæring om gjenåpning, vil imidlertid utvilsomt kunne være å anse som et nytt bevis, jf. Rt. 1942 s. 247 (Hetle-saken) og Rt. 1994 s. 1149 (Liland-saken).

Skulle det foreligge nye bevis eller nye omstendigheter, skal disse vurderes i sammenheng med det øvrige bevismaterialet som foreligger i saken, både det som forelå i 1958 og det som er fremkommet i tilknytning til behandlingen av tidligere gjenåpningsbegjæring. Det er med andre ord det samlede bevisbildet på avgjørelstidspunktet som er avgjørende.

På denne bakgrunn vil jeg i neste kapittel drøfte om det nå foreligger nye omstendigheter eller bevis som følgelig må tas i betraktning ved vurderingen av om begjæringen om gjenåpning skal tas til følge.

4.2 Kort om anførte nye omstendigheter og nye bevis

På side 38 i begjæringen nevnes eksempler på nye bevis, men bare i forhold til situasjonen i 1958. Som nevnt, må de nye bevisene være nye i forhold hva som er vurdert også i de tidligere gjenopptakelsesrunder. Eksempelene som listes opp, tilfredsstillende ikke et slikt nyhetskrav.

For påtalemyndigheten er det uklart om Nils Erik Lies mange analyser av bevisene og dr.scient. Jon Ingulf Medbøs to artikler om tannbittbeviset og barnålbeviset, jf. vedleggene til bilagsbind C bilag 2 og 3, er identiske med hva kommisjonen fikk seg forelagt i 2010. Hvis så er tilfelle, eller det bare er marginale forskjeller, tilfredsstillende de åpenbart ikke nyhetskravet. Ved en nærmere gjennomgang av Lies og Medbøs vurderinger vil man uansett se at de temaene de tar opp, har vært gjenstand for grundige vurderinger ved tidligere behandlinger av gjenåpningsbegjæringer. Også av den grunn representerer de ikke noe nytt faktisk grunnlag. At man betviler riktigheten av de tidsanslagene som ble gjort under etterforskningen hva gjelder Torgersens og vitners bevegelser, innebærer ikke noe nytt bevis eller noen ny omstendighet. Uenighet med synspunktene til sakkyndige er heller ikke å anse som noe nytt bevis eller en ny omstendighet. Det skal tilføyes at Medbøs synspunkter på bevisene i Torgersen-saken var en del av gjenopptakelsessaken i 1997 – 2001.

I utgangspunktet vil det være overraskende om det i en sak som denne, hvor bevisene har vært vurdert så mange ganger, skulle dukke opp nye bevis eller omstendigheter seksti år etter at de pådømte handlingene fant sted.

Det må også vurderes om det foreligger noen nye sakkyndige erklæringer. Selv om tidligere førstelagmann Nils Erik Lie er en erfaren dommer, er det helt klart at hans vurderinger av bevis ikke er å anse som sakkyndig erklæringer. Heller ikke dr.scient. Jo Ingolf Medbøs upubliserte manus til en bok med planlagt tittel *Justismordet på Fredrik Fasting Torgersen* er å anse som noen sakkyndig erklæring. En slik tittel innebærer i seg selv at forfatterens vurderinger ikke kan ha status som noen sakkyndig erklæring, og hans vurderinger har preg av å være et rent partsinnlegg.

For ordens skyld nevnes at en ny disponering av drøftelsene av bevisene, eller at sentrale spørsmål nå formuleres på en ny måte, jf. advokat Schiøtz' brev av 1. september 2017, selvfølgelig ikke innebærer at det foreligger nye bevis eller nye omstendigheter.

Påtalemyndighetens kan ikke se at vilkåret om nye bevis eller nye omstendigheter i straffeprosessloven § 391 nr. 3 er oppfylt, og begjæringen om gjenåpning kan derfor ikke tas til følge på det grunnlaget.

5. BEVISVURDERINGENE I BEGJÆRINGENS DEL 2 OG 3

Hvis kommisjonen skulle mene at det er anledning til å foreta en vurdering av vilkårene etter straffeprosessloven § 392 annet selv om det ikke presenteres noe nytt faktisk grunnlag i den foreliggende gjenåpningsbegjæringen, er det nødvendig for påtalemyndigheten å kommentere den bevisvurderingen som er gjort i begjæringens del 2 og del 3. Bemerkningene vil også ha betydning dersom kommisjonen – mot formodning – skulle mene at "nyhetsvilkåret" er oppfylt, og at anførselene i begjæringen kan inngå i en vurdering av om det foreligger nye bevis. Denne delen av begjæringen dreier seg for det første om hvorvidt Torgersen var i Skippergaten 6 B på drapstidspunktet og for det andre om han var der ved tidspunktet for brannstiftelsen.

Påtalemyndigheten mener – som allerede nevnt – at det ikke presenteres noen nye bevis eller nye omstendigheter i begjæringen. Vilårene etter § 392 annet ledd er som kjent at det skal være "meget tvilsomt" om dommen er riktig og at "tungtveiende hensyn tilsier at spørsmålet om siktedes skyld blir prøvd på nytt". Som professor Høgberg skriver i sin artikkel i Lov og Rett i 2015, vil det oftest ikke være grunnlag for å konkludere med at det er meget tvilsomt om en fellende dom er riktig dersom det ikke foreligger nye bevis eller omstendigheter.

I gjennomgangen av bevisene vil jeg vise til tidligere behandlinger av Torgersens gjenopptakelsesbegjæringer og i den forbindelse også omtale om det nå presenteres nye faktisk grunnlag.

5.1 Kort om bevisvurdering i straffesaker

Under hovedforhandlingen i 1958 ble det avhørt i alt 71 vitner og 19 sakkyndige. Prinsippet om bevisumiddelbarhet innebærer at lagrettemedlemmene hadde en mulighet til å vurdere bevisene, herunder vitnenes troverdighet, ved selvsyn. Bevisumiddelbarhetsprinsippet har imidlertid også betydning for et annet viktig prinsipp i straffeprosessen; nemlig kontradiksjonsprinsippet. Partene og dommerne hadde mulighet til å stille spørsmål til vitnene og de sakkyndige. Ved vurderingen av bevisene i Torgersen-saken vil kommisjonen ikke ha den samme mulighet som den dømmende rett hadde i 1958.

I gjenåpningsbegjæringen hevdes det på side 52 at bevisumiddelbarhetsprinsippet spiller en langt mindre rolle i Torgersen-saken enn normalt på grunn av spesielle forhold som gjør seg gjeldende. Slik jeg ser det, kan nok prinsippet om bevisumiddelbarhet spille en noe mindre rolle i Torgersen-saken enn i andre saker. For en del av de tidsanslagene som må gjøres ved bevisvurderingen, vil den manglende mulighet til å avhøre vitner ikke være av stor negativ betydning. Påtalemyndigheten kan derfor slutte seg til betraktningene i gjenåpningsbegjæring som gjelder bevisumiddelbarhetsprinsippet betydning for forklaringene fra vitner som

hadde iaktatt Torgersen utenfor Grand og vitnet Johanne Olsen, som forklarte hadde hun så Torgersen i Torggata og at han tok en drosje fra Youngstorget ca. kl. 23.50. (Det skal bemerkes at ordet "ikke" i første setning på side 52 i begjæringen synes å være uteglemt.)

Før jeg kommenterer tidspunktet for når Torgersen møtte Rigmor Johnsen, som er av betydning for selve drapstidspunktet, og før jeg kommenterer tidspunktet for brannstiftelsen, finner jeg grunn til å komme med enkelte generelle bemerkninger om tidsanslag i straffesaker. I denne saken – som i alle andre saker hvor det i ettertid skal fastslås et nærmere hendelsesforløp – vil tidspunktene man kommer frem til, som oftest bare være omtrentlige beregninger. Tidsanslagene vil mange ganger være av avgjørende betydning, men det vil normalt hefte en usikkerhet ved nøyaktighetsgraden av anslagene. Vitnenes anslag om tidspunkter må erfaringsmessig tas med store forbehold. Slik er det også i Torgersen-saken.

Hendelsesforløpet som skal gjenskapes, bygger på flere forklaringer som er med på å gi premissene for tidsanslagene i saken. Forklaringer kan være bevisst uriktige. Ingen av vitneforklaringene for retten om observasjoner gjort i Oslo sentrum den aktuelle kvelden og natten til lørdag 7. desember 1957, var imidlertid påviselig falske. I grunnlaget for tidsanalysene inngår også Torgersens egen forklaring om hva han gjorde til forskjellige tidspunkt. En siktet kan som kjent straffritt forklare seg uriktig. I Torgersen-saken har man med en siktet å gjøre som beviselig har forklart seg uriktig. Som eksempel nevner jeg utpekingen av Gerd Berg, som møtte som vitne nr. 52 i lagmannsretten, som den "Gerd" som skulle ha blitt med Torgersen hjem. Vitnet benektet å ha sett Torgersen tidligere. Femten år senere, den 21. desember 1972 innrømmet Torgersen i et innlegg i Arbeiderbladet at han ikke hadde snakket sant i retten da han utpekte Gerd som den piken han hadde med seg hjem drapskvelden, jf. begjæringen side 183 og Michael Grundt Spang: *Torgersen-saken*, side 84. Som i mange andre straffesaker står vi altså overfor en tiltalt som valgte å forklare seg uriktig. Også Torgersens forklaringer med angivelse av tidspunkter er det derfor grunn til å ikke legge til grunn uten videre.

Et viktig prinsipp for all bevisvurdering i straffesaker er slått fast i Rt. 2005 side 1353. I kjennelsens avsnitt (14) heter det:

*Prinsippet om at enhver rimelig og fornuftig tvil skal komme den tiltalte til gode er en bærebjelke i straffeprosessen. Kravet gjelder for bevisresultatet som sådan [...] Bevisbedømmelsen beror ofte på en vurdering av flere momenter som hver for seg kan ha ulik bevisstyrke. Det kreves ikke at hvert enkelt moment skal være bevist utover enhver rimelig tvil, så lenge det etter en **samlet vurdering** [min uthevning] av momentene ikke er rimelig tvil om konklusjonen.*

I Torgersen-saken er det et mangfold av bevis og det er da ekstra viktig å holde fast på prinsippet om at det er en samlet vurdering av alle bevisene som skal foretas.

5.2 Begjæringens del 2 – Tilknytning til åstedet da drapet ble begått

5.2.1 De taktiske bevisene

På side 54 flg. i begjæringen argumenteres det for at Torgersen ikke kunne ha rukket å møte Rigmor Johnsen ved Esther Olssons kiosk/pølsebod i Dronningens gate. Argumentasjonen er basert på pensjonert førstelagmann Nils Erik Lies vurderinger.

To politiforklaringer om observasjoner av Torgersen utenfor Grand hotell om kvelden den 6. desember er avgitt av personer som hadde vært på Chat Noir. Disse forklaringene har vært av betydning for kartleggingen av Torgersens bevegelser. Ifølge Lie bygger lagmannsretten på to feil angående tidsbruken for vitnene som gikk fra Chat Noir til Grand. For det første hevder Lie at de politimennene som – som et ledd i etterforskningen gikk strekningen – gikk feil rute. Dette er etter påtalemyndighetens syn ikke riktig. Den beskrivelsen som vitnet Tømmereek har gitt, og som er inntatt på side 42 i Lies analyse, er for alle lokalkjente vel forenlig med den strekningen som etterforskerne gikk. Dessuten skal det bemerkes at om de to vitnene gikk den ene eller andre ruten, vil det bare dreie seg om neppe mer enn et halvt minuts forskjell. Med andre ord har strekningsvalget en svært marginal betydning.

For det andre mener Lie at påtalemyndigheten i 1958 la til grunn en for høy gangfart. Jeg minner da om at de to vitnene skulle nå en buss på Olaf Bulls plass (nåværende Arbeidersamfunnets plass) og at de derfor hadde en noe raskere gange enn hva Lie har forutsatt i sine beregninger.

I begjæringen hevdes det – i overensstemmelse med hva Lie anfører – at det kan være grunnlag for å legge til tre minutter som medgår til applaus/teppefall/ teppehevning og fremkalling av skuespillere. Disse tre minuttene skal angivelig legges til etter det avslutningstidspunktet for forestillingen som er oppgitt fra Chat Noirs side, jf. bilagsbind C side 41. Et slikt tillegg i tid fremstår som relativt spekulativ. Vi kjenner ikke til hvorvidt avslutningstidspunktet for forestillingen, som er angitt i et brev av 1. mars 1958 fra Chat Noir, innbefatter både applaus, teppefall, teppehevning og fremkalling av skuespillerne, men dette kan på ingen måte utelukkes. Dessuten står vi også her overfor omtrentlige anslag. Ved telefonhenvendelse fra politiet til Chat Noir ble det opplyst at forestillingen slutter kl. 22.25, men "det kan variere 3-4 minutter i hver retning", jf. notatet i sakens dok. 43, gjengitt i Lies analyse.

Et annet viktig tidspunkt for etterprøvingen av Torgersens bevegelser den kvelden, er når han forlot Café Hjerterum i Pilestredet. Samtlige vitner gir uttrykk for at han forlot restauranten før kl. 22.30. I gjenåpningsbegjæringen er disse forklaringene ikke viet noen oppmerksomhet, og følgelig heller ikke tatt med i bilagsbind D. Dørvakten Per Egil Holtskog, jf. side 20 i dok. 18, kunne ikke angi når Torgersen forlot kaféen til

nærmere enn til tidsintervallet 22.00 til 22.30. Ut i fra andre vitneforklaringer var det helt klart nærmere kl. 22.30 enn ved 22-tiden. Av interesse er imidlertid dørvaktens observasjon av Torgersens gangfart: Vitnet uttaler følgende. "Torgersen hadde stor fart og v. mener han gikk nedover Pilestredet."

Det hører for øvrig med til bevisbildet at Torgersen på Hjerterum forsøkte å oppnå kontakt med to 18 år gamle piker, vitne nr. 8 og 9 i lagmannsretten, men ble avvist av dem. Vitne nr. 8, Karoline Hagen, ga følgende forklaring om dette til politiet:

"Hele tiden forsøkte Torgersen å komme i kontakt med v. [vitnet, min anm.] og Anne Grethe. Det gjorde han på den måten at han hele tiden satt og glodde på dem. Tilslutt kom han bort til deres bord og spurte om de ikke kunne bli med bort til bordet han satt. V. og Anne Grethe sa begge nei til det. Mens han stod og støttet seg over dere bord, kom sjefen i restauranten bort til ham og sa at han ikke fikk lov til å stå slik ved bordet og ba ham gå tilbake til plassen sin."

Denne hendelsen har ikke betydning for å kartlegge Torgersens bevegelser den kvelden, men den nevnes her i det pikenes forklaringer kan kaste lys over Torgersens intensjoner den kvelden.

Nils Erik Lie trekker i sin vurdering frem vitnet Else Randi Wiiks forklaring i den rettslige forundersøkelsen om at hun, da hun satt i en bil utenfor Grand, så Torgersen gå i retning mot Østbanen. Hun anga da tiden for observasjonen til "en gang mellom kl. 22.30 og kl. 23.00, antagelig kl. 22.45". Det Lie unnlater å nevne, er vitnets forklaring til politiet den 11. desember 1957. Forklaringen er ikke tatt med i bilagene til gjenåpningsbegjæringen, og er derfor vedlagt i dokumentutdrag nr. 2. I den forklaringen angir hun tidspunktet til kl. 22.30. En samlet vurdering av vitneprovene som sier noe om tidspunktet for når Torgersen passerte Grand, tilsier at det ikke er noen grunn til å trekke i tvil statsadvokat Dorenfeldts anslag om at passeringstidpunktet var omkring kl. 22.35/22.40.

Når det gjelder Torgersens bevegelser etter at han forlot Hjerterum, kan jeg ikke se at det i gjenåpningsbegjæringen eller i Lies analyser bringes frem noe nytt som tilsier at det omtrentlige tidsskjemaet som ble lagt til grunn av påtalemyndigheten, umuliggjør at Torgersen møtte Rigmor Johnsen ved pølseboden i Dronningens gate en gang mellom 22.45 og 22.50.

På side 56 i begjæringen gis det en fremstilling og vurdering av vitnet Esther Olssons forklaring. Rigmor Johnsen stanset ved pølseboden hennes i Dronningens gate. Hun kjente Rigmor Johnsen godt, og Rigmor beklaget seg til vitnet over at det var "en kar som forfølger meg". Vitnet sa da til mannen ifølge hennes politiforklaring: "Hun er så ung at De ikke må følge etter henne." I politiforklaringen ga vitnet en beskrivelse av mannen som bare delvis stemte med Torgersen, se forklaringen inntatt i bilagsbind D bilag 9a. I etterfølgende konfrontasjoner har hun ikke plukket ut Torgersen. Ifølge begjæringen hadde vitnet "til de grader anledning til å studere den aktuelle mannens utseende". En slik antakelse fremstår som særdeles spekulativ på bakgrunn av vitnet

Olssons forklaring. Vitnet har forklart følgende: "Rigmor kjøpte 2 epler og hun sto foran bua bare ett kort øyeblikk. Rigmor gikk så raskt fra pølsebua og mot sin bopel i Skipper gt. 6 B." Vitnet har ikke forklart at mannen snakket direkte til henne. Hun forklarte at mannen – etter at hun hadde tilsnakket ham – "gikk over og stilte seg helt inntil Rigmor på hennes andre side". Slik påtalemyndigheten ser det, må det legges til grunn at vitnet bare observerte mannen en kort stund mens hun var i ferd med å ekspedere Rigmor. Vitnets manglende gjenkjennelse av mannen som Torgersen kan av denne grunn ikke tillegges stor vekt. Hun forklarte videre at da Rigmor gikk fra pølseboden "gikk hun raskt av gårde og vedkommende kar fulgte etter henne". Vitnet ble opptatt med å ekspedere en annen kunde som hadde ventet.

For øvrig bemerkes at vitnets antakelse om mannens høyde stemmer relativt godt med Torgersen. Hun sa "ca. 175-180 cm". Torgersen var 1,745 m høy.

På side 60 flg. i begjæringen nevnes sider ved kommisjonens begrunnelser i 2006-vedtaket. Det påstås at det er påfallende hvordan kommisjonen neglisjerte Esther Olssons sentrale forklaring sammenlignet med kommisjonens vektlegging av Johanne Olsens forklaring. Det er uriktig å hevde at Esther Olsson forklaring er neglisjert av kommisjonen. Esther Olssons forklaring er nevnt i gjengivelsen av påtalemyndighetens syn den gang, jf. avgjørelsens pkt. 8.12.6.2 og videre under kommisjonens vurderinger i pkt. 8.12.7.2. At man – som kommisjonen gjorde – legger betydelig vekt på vitnet Johanne Olsens observasjon av Torgersen i Torggaten en drøy time senere, er riktig ettersom hun – i motsetning til – Esther Olsson kjente Torgersen godt fra tidligere.

Tidfestingen av vitnet Esther Olssons observasjon, er fra vitnets side ganske upresis. Hun forklarte til politiet at det var "en god stund før pølsebua stengte og bua stenges kl. 2330". Når hendelsen ved pølseboden i Dronningens gate fant sted, kan imidlertid fastslås relativt nøyaktig på grunnlag av tidspunktet for når Torgersen ble observert ved Grand og andre vitners observasjon av Rigmor Johnsen. Det kan, som allerede nevnt, legges til grunn at Rigmor var ved pølseboden en gang mellom 22.45 og 22.50, hvilket er forenlig med at hun var der samtidig med Torgersen.

I begjæringen gjennomgås forklaringene til fem vitner som observerte Rigmor og den personen som påtalemyndigheten mener er Torgersen. Der konkluderes det med at vitneprovene etter en isolert vurdering tilsier at Torgersen ikke var drapsmannen. Det hevdes til og med at forklaringene representerer meget sterke bevis for Torgersens uskyld. Som det vil fremgå av det følgende, er det som fremholdes i begjæringen svært selektivt og til dels også spekulativt. Analysen som er foretatt bærer videre preg av å basere seg på den oppfatning at det ikke er forskjeller i personers oppfattelsesevne og at vitners beskrivelser av en person må være tilnærmet helt like for at de skal ha vekt i en straffesak. Det tas heller ikke høyde for at detaljer i f.eks. beskrivelse av bekledning lett kan bli nokså ulike når observasjonene gjøres utendørs sent på kvelden i desember. De enkelte politiforklaringene kommenteres i det følgende i den rekkefølge de er vurdert i begjæringen:

Vitnet Arne Thoresen

Det anføres at alderen ikke passer. Torgersen var 23 år gammel, forklaringen går ut på at vedkommende som ble observert, var 24 – 25 år gammel. Et stort nærmere anslag av alderen kan vanskelig tenkes. Vitnet sa at mannen var høyere enn 182. Torgersens høyde var 174,5 cm, som var den høyde han ble målt til etter anmodning fra Eidsivating lagmannsrett. Avviket er med andre ord ikke oppsiktsvekkende stort. Det hevdes at beskrivelsen av håret ikke passet. Om en persons hårfarge beskrives som "blond", betyr ikke det at beskrivelsen er feil når vedkommende var mørk blond som Torgersen. I begjæringen anføres det at personen Thoresen så, brukte Brylcrem, noe Torgersen ikke gjorde. Dette er et eksempel på å tillegge vitnene forklaringer som de ikke har gitt. Det vitnet sa, var at "han ved tinningene hadde skinnende hår som ved bruk av Bryllkrem e.l.". Selv om mange menn på 50-tallet benyttet slike hårprodukter, er det likevel påfallende at ingen andre av de mange som hadde sett personen, gjorde en tilsvarende observasjon dersom det skal legges til grunn at vitneutsagnet skal tolkes slik at mannen brukte Brylcrem. Noe som vitnet Thoresen fremholdt, var at mannen var "ualmindelig kraftig", som samsvarer med andres observasjoner og som stemmer med Torgersens fysikk.

Vitnet Georg Syversen

I begjæringen heter det: "Georg Syversen kjente ikke Torgersen igjen." En slik formulering kan gi inntrykk av at vitnet kjente Torgersen på forhånd og at den manglende gjenkjennelsen tyder på at det ikke var Torgersen han så. Ingenting i etterforskningsdokumentene støtter en slik forståelse.

Vitnet Per Fonbæk

I begjæringen påpekes det at vitnets beskrivelse av personens høyde (ca. 1,80), og fargen på frakken ikke passet med Torgersen. Et avvik på ca. 5 cm i anslaget på den observerte mannens høyde og Torgersens høyde er, slik påtalemyndigheten ser det, så lite at det ikke kan være av betydning. Fra vitnets forklaring er det i begjæringen utelatt at han uttrykkelig sier at han er "fargesvak". Påpekningen av at vitnet tok feil av fargen på Torgersens frakk, blir således også uten betydning.

Vitnet Sigrid Fjellberg

Det stemmer at vitnet Fjellberg ikke tok ut Torgersen ved fotofremvisning av bilder. Hun sa i sin første politiforklaring at hun neppe kunne kjenne vedkommende gutt igjen, og det var derfor ikke overraskende at Torgersen ikke ble plukket ut ved fotofremvisningen. Hennes beskrivelse passer imidlertid godt med Torgersen: "Tror ikke han var over 25 år, middels høy og virket kraftig og spenstig, lignet en sjøgutt." Hun sa videre i forklaringen avgitt 10. desember 1957 at Torgersen var "blond". At hun presiserte/fravek sin forklaring under hovedforhandlingen ved å si at mannen var lys blond, kan neppe være av betydning. Her er det snakk om nyanser uten særlig betydning.

Vitnet Olga Eriksen

I begjæringen gjøres det til et sentralt poeng at vitnet Olga Eriksen beskriver gjerningsmannens hår på en måte som ikke passer med Torgersen. Hennes

forklaring om mannes frisyre er ledsaget av følgende forbehold: "... , men kan ikke si dette med sikkerhet". Fem linjer lengre ned i samme avhør presiserer hun at hun ikke kan beskrive den ukjente nærmere "da hun bare gikk rett forbi ham og Rigmor." At beskrivelsen av håret til mannen da kan gjøres til et sentralt poeng, er vanskelig å forstå. Det vitnet imidlertid fikk med seg, og som ble forklart til politiet natten da drapet skjedde, var at mannen var "kraftig bygget", hvilket stemmer med Torgersen. I en dårlig opplyst oppgang er registrering av en persons kroppsfasong lettere å gjøre enn å merke seg detaljer ved personens hår.

På side 68 i begjæringen kommenteres vitnets utsagn under den rettslige forundersøkelsen og under hovedforhandlingen da hun gjenkjente Torgersen og svarte at det "ikke kan være to som er så like". Det hevdes at det er direkte påfallende hvordan Olga Eriksen husker bedre og bedre etter hvert som tiden går. Erfaringsmessig er det ofte vanskelig for vitner å gi en riktig beskrivelse av et menneske. Det antas å være betydelig vanskeligere å gjenkjenne en person på et bilde enn det er å foreta en gjenkjennelse når personen står foran deg. At vitnet Eriksens gjenkjennelse av Torgersen som mannen hun så sammen med Rigmor skal ha liten bevisverdi, er vanskelig å forstå.

For nærmere detaljer om Olga Eriksens forklaringer vises til påtalemyndighetens uttalelse av 2. desember 2005 side 99 – 100.

Vitneforklaringene om lyder fra mannens sko

I begjæringen foretas det en interessant og logisk sett tilsynelatende overbevisende analyse av bevissituasjonen med hensyn til hvilke sko Torgersen hadde på seg kvelden da drapet ble begått. Utgangspunktet for analysen er forklaringene fra vitnene Thoresen og Syversen. Det slås imidlertid på et relativt tynt grunnlag fast som et faktum at Torgersen hadde brune sko med gummiflikk på hælene frem til han skiftet klær noe over midnatt. Det vises i begjæringen blant annet til Torgersens forklaring om hvilke sko han hadde på seg, og stilles spørsmål om hvorfor Torgersen skulle lyve om skovalg. Svaret gir seg selv: En gjerningsperson som har vært på et åsted hvor avføring og blod har ligget på gulvet, vil naturligvis ha grunn til å frykte at det er avsatt spor fra åstedet på fottøyet. En uriktig forklaring fra Torgersens side om hvilke sko han brukte den kvelden lar seg følgelig lett forklare.

Hvilke sko Torgersen hadde på seg, er imidlertid ikke et avgjørende bevis. I statsadvokat Dorenfeldts notat etter hovedforhandlingen heter det: "Det ble funnet blod på de skoene som ble beslaglagt på Torgersens bopel og som var satt i vann og som han **etter all sannsynlighet** [min utheving] hadde på seg da han begikk voldtektsforsøket og drapet,...".

Konklusjon på vurderingen av de taktiske bevis så langt:

På tross av de påpekninger som er gjort i den foreliggende begjæring, kan ikke påtalemyndigheten se at det nå foreligger omstendigheter som tilsier at det ikke var Torgersen som møtte Rigmor Johnsen på vei hjem til Skippergaten 6 B og som stod ved siden av henne ved pølseboden i Dronningens gate og som ble observert av

vitner da Rigmor låste seg inn i gården der hun bor og som ble sett også av Olga Eriksen i oppgangen. I en sak med så mange vitneobservasjoner er det helt ordinært at det vil være mindre avvik i de forklaringene som vitnene etter beste gir. Selv om det hefter enkelte usikkerhetsfaktorer knyttet til vitnenes beskrivelse av mannen, må disse forklaringene sees i sammenheng med øvrige bevis, både andre vitneforklaringer og tekniske bevis som samlet utpeker Torgersen som drapsmannen.

5.2.2 Varigheten av Torgersens opphold på åstedet

I begjæringens del 2 kap. IV omhandles tidsperioden 22.55 til 23.40 drapskvelden. I tiltalebeslutningen la påtalemyndigheten til grunn at drapet skjedde mellom ca. kl. 23.00 og kl. 23.30 i oppgangen til Skippergaten 6 b. Som riktig påpekt i begjæringen er tidspunktet valgt på grunnlag av Torgersens bevegelser den aktuelle kvelden, men også på grunnlag av observasjoner av den drepte kort tid før ugjerningen fant sted. Det eneste vitnet som har gitt en forklaring om at hun passerte drapsstedet kort tid etter at drapet ble begått, er vitnet Olga Eriksen som forklarte at hun ca. 24.00, etter å ha tømt en søppelbøtte i bakgården, oppdaget blod på gulvet innenfor døren i oppgangen. Når påtalemyndigheten har tidfestet drapet slik det er gjort i tiltalen, har det sammenheng med observasjon gjort av Torgersen ca. kl. 23.50. Denne observasjonen vil bli omtalt i pkt. 5.2.10 nedenfor. Hvorvidt Torgersen, etter å ha forlatt åstedet, umiddelbart satte kursen hjemover vet man ikke noe om. Det blir derfor spekulativt når det i begjæringen nederst på side 81 legges til grunn at Torgersen – angivelig for å få påtalemyndighetens teori til å stemme – må ha oppholdt seg i Skippergaten til ca. 23.40. En slik antakelse er ren spekulasjon.

5.2.3 Avgrensing av drøftelsen av de tekniske bevisene

De tekniske bevisene i saken er viet en del oppmerksomhet i denne delen av begjæringen. Alle de tekniske bevisene har vært drøftet inngående i de tidligere behandlingene av gjenopptakelsesbegjæringer. Jeg vil derfor i det følgende forsøke å unngå drøfte temaer som allerede er grundig belyst.

5.2.4 Manglende lyskilder

Ifølge begjæringen gjør mangelen på lyskilder hos Torgersen det usannsynlig at han kan være drapsmannen. Det vises til at kjelleren der Rigmor ble funnet, lå i et absolutt stummende mørke uten noen form for lyskilder. Det var angivelig heller ingen egne lys i selve bakgården. Ved gjennomlesing av den åtte sider lange politirapporten om åstedet av politibetjent Haugen, blant annet med beskrivelse av bygningen, er det ikke inntatt noen opplysninger om lysforholdene. Det må imidlertid i det minste kunne legges til grunn at det var noe indirekte belysning i bakgården fra de omkringliggende leilighetene. Det var toaletter i bakgården og gårdens søppelbøtter var plassert der slik at det må ha vært lysforhold som har gjort det mulig å bevege seg der. At det var mørkt i kjelleren der Rigmor ble funnet, hersker det ikke

tvil om. Så vidt jeg forstår, har det så langt vært lagt til grunn at de 11 fyrstikkene som ble funnet på gulvet i kjelleren, nærmere bestemt mellom liket og trappen, jf. politibetjent Haugens rapport, var benyttet til å tenne på bålet. Man kan imidlertid ikke utelukke at noen av fyrstikkene kan ha vært tent for å lyse opp kjellerrommet av Torgersen. At han så slapp opp for fyrstikker, og så skaffet seg flere fyrstikker og kom tilbake og tente på, er like sannsynlig. Opp gjennom årene har det vært lagt til grunn at Torgersen til vanlig ikke gikk rundt med fyrstikker på seg fordi han angivelig var ikke-røyker. Det er forutsatt i Jan Tennøes bok *Torgersensaken – Juks satt i system* (2013) på side 16 og i André Bjerkes anmeldelse i Dagbladet 3. juni 1973 av Spangs bok om Torgersen-saken. Men også ikke-røykere kan ha gode grunner for å ha med seg fyrstikker.

5.2.5 Barnålbeviset

Det faktum at det ble funnet fem barnåler i den dressen Torgersen hadde på seg den kvelden drapet ble begått, og at disse barnålene i form og størrelse tilsvarende barnålene som stammer fra treet som ble brukt til å antenne et bål der Rigmor var anbrakt etter drapet, har vært vurdert tidligere både av domstolene i flere omganger og av kommisjonen. En av barnålene ble funnet i høyre innerlomme på Torgersens dress. I den foreliggende begjæringen heter det på side 86 at dette forholdet ikke er drøftet under behandlingen av tidligere gjenåpningsbegjæringer. Dette er feil. Drøftelsene har riktignok ikke vært særlig inngående, men temaet har vært nevnt. I Borgarting lagmannsretts kjennelse av 18. august 2000 heter det:

"At han hadde skiftet klær da brannen skal ha blitt påsatt, og at det ikke ble funnet barnåler i klærne han hadde på ved pågripelsen, ble det også pekt på i forrige gjenopptakelsesbegjæring. Det samme gjelder den omstendighet at det ble funnet en barnål i innerlommen på dressjakken. Lagmannsretten kan ikke se at det er grunn til å vurdere dette annerledes i dag enn slik retten gjorde det i 1975."

Barnålbeviset var dessuten tema for den muntlige høringen som kommisjonen avholdt i mars 2006, jf. kommisjonens avgjørelse av 8. desember 2006 pkt. 8.4.7.

I begjæringen hevdes det på side 90 at det foreligger et helt nytt bevis om barnålene. I bilagsbind C bilag 3 har Nils Erik Lie vurdert barnålbeviset. Som vedlegg til hans lange notat følger en artikkel i tidsskriftet *Biolog* nr. 2 for 2007 av forsker Jon Ingulf Medbø og ingeniør Ole M. Synnes, samt et upublisert notat av de to samme personene, datert 8. januar 2004. Så vidt jeg forstår begjæringen, skal disse artiklene utgjøre "den nye sakkyndige utredningen". De to forfatterne konkluderer med at det er minst like sannsynlig at grannålene som ble funnet i dressen hans, ikke stammer fra åstedet.

Deres notat er ikke å anse som en sakkyndig erklæring i rettslig forstand, og bærer preg av å være en meningsytring basert på det totale bevisbildet knyttet til barnålene. Notatet til de to er således bare enda en ny vurdering av temaer som har vært behandlet en rekke ganger tidligere. Selv om forfatterne belegger sine synspunkter

med sannsynlighetsberegninger, representerer notatet ikke noe nytt. De begår dessuten den feil at de konkluderer med at man må se bort fra barnålbeviset, jf. setningen til slutt i notatet om at funnet av grannåler i klærne til Torgersen ikke har noen "provkraft mot han". Dette er en måte å vurdere bevis på som strider mot alminnelige prinsipper for bevisvurdering, jf. dommen i Rt. 2005 side 1353, omtalt i pkt. 5.1.

Som nevnt har funnet av barnålet i dressens innerlomme vært omtalt i tidligere avgjørelser om gjenåpning. Jeg finner likevel grunn til nå å påpeke at det er ingen umulighet at en barnål fra åstedet kan ha blitt ført til lommen med en hånd eller fulgt med en mindre gjenstand fra åstedet. En slik gjenstand kan for eksempel være nøkkelen til inngangsdøren. Rigmors nøkkel til inngangsdøren fra Skippergaten ble aldri funnet. Fra rapport av 4. januar 1958 av politiførstebetjent G. Hernholm og politibetjent L. Grov (dok. 24) hitsetter jeg:

"Den drepte Rigmor Johnsen hadde da hun gikk ut 2 nøkler med seg, en til entredøren og en til inngangsdøren fra Skippergaten. Nøkkelen til entredøren ble etter drapet funnet i kåpelommen. Men nøkkelen til inngangsdøren fra Skippergaten var borte. En har spesielt lett etter nøkkel på selve åstedet og omkring dette, uten resultat. Det er derfor mulig at gjerningsmannen har tatt nøkkelen til inngangsdøren fra Skippergaten med seg, og brukt den til å komme inn på åstedet senere og da foretatt ildspåsettelsen."

Temaet soppvekst på barnålene i kjelleren skal ifølge begjæringen side 91 ikke vært vurdert eller omtalt av kommisjonen. Dette er uriktig. I begjæringen vises det på påfølgende side til kommisjonens leders uttalelse i vedtaket av 31. august 2015. Temaet var også oppe i 2005. Fra påtalemyndighetens uttalelse av 2. desember 2005 gjengir jeg følgende:

"Laane og Høiland har undersøkt kjellernålene og funnet at disse er infisert med granskyttesopp. Det legges på denne bakgrunn til grunn at det var soppvekst på kjellernålene i 1957. Dette begrunnes med at nålene og treet hadde ligget i kjelleren i nesten et år, samt at det var fuktig slam i kjelleren som skulle fremme nedbrytning og soppvekst, og at nålene var oppbevart tørt hos politiet siden 1957. Økland stiller på denne bakgrunn spørsmål om det kan tenkes at Printz og Mork oppdaget at soppvekst var forskjellig på barnålene fra kjelleren og fra dressen, og derfor underslo dette, jf side 9 i utredningen til Økland."

Påtalemyndigheten vil påpeke at vi faktisk ikke vet om det var soppvekst på nålene i 1957, og vi vet heller ikke om nålene har vært oppbevart tørt hos politiet siden 1957. Vi vet ikke om de sakkyndige observerte sopp eller ikke i 1957/58. Man kan således ikke legge til grunn som sikkert at det var soppvekst på nålene, og så videre av dette utlede at Mork og Prints underslo disse opplysningene fordi Printz og Mork fant at det ikke var soppvekst på dressnålene, slik Økland klart antyder."

Den foreliggende begjæringen tilfører intet nytt om funnet av soppvekst.

5.2.6 Tannbittbeviset

Det tidligere meget grundige vurderte tannbittbeviset er i begjæringen behandlet i tilknytning til gjennomgang av sporene på åstedet, herunder på avdøde, se side 94 til 116. I den første sakkyndige erklæringen som ble avgitt om tannbittbeviset, konkluderte tannlege Strøm slik:

"Ut fra et vitenskapelig syn er det etter min oppfatning overveiende sannsynlig at bitemerket i brystet til Rigmor Johnsen skriver seg fra mistenkte Fredrik Ludvik Fasting Torgersen. Ut fra min personlige erfaring, vel vitende om mitt ansvar, anser jeg bittmerket i brystet til den drepte å være identisk med Fredrik Ludvik Fasting Torgersens tenner."

Tannlege Strøm var fast rettsmedisinsk sakkyndig i odontologiske spørsmål og lærer i rettsodontologi ved Norges Tannlegehøgskole. Den andre sakkyndige som vurderte tannbittbeviset, var professor dr.philos. Jens Warhaug ved Norges Tannlegehøgskole. Han foretok en selvstendig vurdering uten å være forelagt Strøms erklæring. Warhaug konkluderte slik:

"Bittsporene i drepte Rigmor Johnsens bryst kan med en til visshet grensende sannsynlighet sies å være etterlatt av Fredrik Ludvik Fasting Torgersen. Det kan ikke utelukkes at andre kan ha gjort det, men denne mulighet er så liten at den neppe kan tas i betraktning."

Dosent dr.med. Gisle Bang, som var rettsoppnevnt sakkyndig under gjenopptakelsessaken i 1973-1976, konkluderte sine undersøkelser med at det var "overveiende sannsynlig at bittmerkene i Rigmor Johnsens bryst er avsatt av Fredrik Ludvik Fasting Torgersen". Senere har disse konklusjonene blitt bestridt av andre sakkyndige og andre kritikere, jf. redegjørelsen for dette i gjenåpningsbegjæringen. Det er verd å merke seg at den amerikanske professoren David Senn baserte sine undersøkelser på avtrykk han selv tok i 2001 av det oppbevarte brystet og på en avstøpning som visstnok ble laget i 1957, med de mulige feilkilder som dette innebærer.

Det angivelige nye som nå bringes til torgs, er – foruten Nils Erik Lies analyser – dr. scient. Jo Ingolf Medbøs vurderinger av tannbittbeviset. Medbøs vurderinger tilfredsstiller – som nevnt foran i pkt. 4.2 ikke "nyhetskravet" som gjelder for gjenåpning etter straffeprosessloven § 391 nr. 3. Bilagsbind C 2 vedlegg 2, som er Medbøes 63 sider lange gjennomgang av tidligere uttalelser om tannbittbeviset, kombinert med egne vurderinger, representer ikke et nytt bevis, slik det hevdes på side 100 i begjæringen. Medbø har hatt et langt engasjement som en av Torgersens støttespillere. I gjenopptakelsessaken fra 1997 – 2001 inngikk uttalelser fra Medbø.

Som nevnt har tannbittbeviset blitt gjenstand for en svært grundig vurdering opp gjennom årene. Jeg viser til den redegjørelse som ble gitt i påtalemyndighetens uttalelse av 2. desember 2005, og hitsetter derfra følgende:

I forbindelse med Torgersens gjenopptakelsessaker fra 1973-1976 og fra 1997-2001, var anførselene tilknyttet tannbittbeviset svært omfattende og detaljerte. De forskjellige rettsinstanser har til sammen oppnevnt 5 sakkyndige, henholdsvis Strøm, Wærhaug, Bang, Mac Donald og Whittaker. Videre har Torgersen selv engasjert en rekke personer, blant annet Hagen, Neumann, Johannessen, Holck, Flood, Senn, Bowers, Alder og Stimson. I tillegg kommer Solheim som var engasjert av påtalemyndigheten. Samtlige har studert hele eller deler av bevis materialet, og på den bakgrunn kommet med sine uttalelser. Den rettsmedisinske kommisjon (DRK) har i forbindelse med gjenopptakelsessaken fra 1997-2001 hatt de nye sakkyndiges uttalelser til vurdering; herunder rapportene fra MacDonald og Whittaker, Senn og Flood, og kommet med bemerkninger til disse. DRK har også kommet med generelle uttalelser vedrørende tannbittbevis. Det har videre ved den rettslige behandlingen av gjenopptakelsessakene vært utvekslet og fremlagt en mengde prosesskriv og dokumentasjon.

Ved samtlige domstolsbehandlinger har således dette beviset vært gjenstand for en svært grundig og omfattende behandling. Vi viser til Eidsivating lagmannsretts beslutning av 27. juni 1975 side 165 – 192 (Bind I side 182 – 209), Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse av 31. mai 1976 (Bind I side 229 flg.), Borgarting lagmannsretts kjennelse av 18. august 2000 side 46 -74 (Bind II side 277-305) og Rt 2001 /1521 side 1552 flg. (Bind II side 354 flg.).

Under saksforberedelsen for Høyesteretts kjæremålsutvalg i 2001 ble det også avholdt et rettsmøte for gransking av tannbittbeviset. Partene var til stede under dette møtet, de ble gitt anledning til å stille spørsmål til de sakkyndige, og de sakkyndige fikk anledning til å stille hverandre spørsmål, samt kommentere hverandres uttalelser.

Ingen av gjenopptakelsesbegjæringene ble tatt til følge ved behandlingen i lagmannsretten, og Høyesteretts kjæremålsutvalg forkastet begge kjæremål i hhv 1976 og 2001.

Kjæremålsutvalget kom ved siste behandling, jf Rt 2001/1521, til at vekten av tannbeviset måtte reduseres i forhold til det som ble lagt til grunn av de sakkyndige i 1958. Utvalget fant at tannbittbeviset fremdeles trakk i retning av at Torgersen var biteren, men at dette ikke var vesentlig mer sannsynlig enn at han ikke har avsatt bittmerke. Høyesterett konkluderte imidlertid med at de ikke fant at det var opplyst nye omstendigheter eller skaffet frem nye bevis som hver for seg eller samlet synes egnet til å føre til frifinnelse av Torgersen, jf straffeprosessloven § 391 nr 3.

Påtalemyndigheten viser til de grundige drøftelser som er foretatt av samtlige rettsinstanser og tar til etterretning Høyesteretts kjæremålsutvalgs vurdering av tannbittbeviset i 2001.

Påtalemyndigheten ønsker likevel å påpeke at Kjæremålsutvalget ga uttrykk for å ha vært i atskillig tvil da Utvalget til slutt konkluderte med at tannbittbeviset måtte reduseres i forhold til det som ble lagt til grunn av de sakkyndige i 1958. Det vises til at samtlige fem rettsoppnevnte sakkyndige har kommet til at det er stor grad av sannsynlighet for at bittmerkene i brystet er avsatt av Torgersen. De to rettsoppnevnte sakkyndige for Høyesteretts kjæremålsutvalg i 2001, MacDonald og Whittaker, (videre omtalt som britene), konkluderte med at det var "meget sannsynlig" (very likely) at merkene i Rigmor Johnsen var avsatt av Torgersens tenner. De har videre presisert, på senere anmodning, at sannsynligheten for at Torgersen er biteren ligger et sted mellom 50 – 95 %. Høyesteretts kjæremålsutvalg gir øverst på side 1564 i kjennelsen uttrykk for flg. (min utheving):

"Under atskillig tvil finner utvalget heller ikke å kunne slutte seg til MacDonald og Whittakers konklusjon om dette er "meget sannsynlig", som for dem betyr en sannsynlighet mellom "mest sannsynlig" og "i realiteten sikkert"."

Kommisjonen foretok en grundig vurdering av tannbittbeviset i sin avgjørelse i 2006, se avgjørelsen side 91 – 155. Tannbittbeviset var også en sentral del av den muntlige høringen, hvor fire sakkyndige deltok.

Det har som kjent vært forskjellige oppfatninger blant de sakkyndige om tannbittbeviset. For balansens skyld vedlegges i dokumentutdrag nr. 1 en rapport utarbeidet av professor dr.odont. Tore Solheim i anledning Høyesteretts behandling av gjenopptakelsesbegjæring i 2001. Solheim foretok i 2000 en statistisk evaluering av frekvenser av detaljer i tannsporet i Rigmor Johnsens bryst. Som man vil se på side 5, konkluderer Solheim med at sannsynligheten for at en annen person enn Torgersen ved en tilfeldighet skulle passe inn i bittsporene er så liten at man er nær den sikkerheten man opererer med ved DNA-analyser. Han beregnet sannsynligheten for at andre enn Torgersen kunne ha avsatt bittsporet til å være 1:27 millioner. Professor Solheims beregninger ble ikke forelagt Den rettsmedisinske kommisjon. Solheim deltok i kommisjonens muntlige høring i 2006.

Når det gjelder tannbittbevisets vekt som bevis, bør det nok – tatt i betraktning alle de sakkyndige som har hatt synspunkter på beviset – legges til grunn at beviset isolert sett er svekket i forhold til hvordan det formentlig ble vektlagt i 1958. Å påstå at tannbittbeviset var det "som først og fremst felte Torgersen i 1958", slik det gjøres på side 113 i begjæringen, er det ikke grunnlag for. Også kommisjonen påpekte dette i sin avgjørelse i 2006, hvor det ble fremholdt at domfellelsen skjedde på grunnlag av et bredt bevisbilde der mange forhold samlet pekte mot Torgersen som gjerningsmann. Etter kommisjonens oppfatning var det ikke grunnlag for å hevde at tannbittbeviset alene ble tillagt spesielt stor vekt.

Den antatte svekkelsen av tannbittbevisets bevisverdi er omtalt og grundig vurdert i Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse fra 2001 (Rt. 2001 s. 1521). Fra kjennelsen hitsettes fra side 1564:

"Det synes å være alminnelig enighet om at bittmerkene 4, 5 og 6 har størst bevisverdi og har vært de mest tungtveiende for alle de rettsoppnevnte sakkyndiges vurdering. Også når det gjelder disse merkene, knytter det seg imidlertid usikkerhet til bedømmelsen. Dette gjelder dels at det bare er et utydelig merke etter høyre sidefortann i underkjeven, dels at merke 5 og 6 er forskjøvet i relasjon til hverandre omvendt av forholdet mellom Torgersens to midtre fortenner.

Etter utvalgets oppfatning har de britiske sakkyndige i og for seg gitt rimelige forklaringer på hvorledes disse uoverensstemmelser kan være oppstått. Når imidlertid usikkerheten på disse punkter ses i sammenheng med den uenighet som har hersket blant de sakkyndige om hvilke tenner som har avsatt bittmerkene over brystvorten, og med den usikkerhet som ifølge Den rettsmedisinske kommisjon generelt er knyttet til dette området av rettsodontologien, finner utvalget at vekten av tannbittbeviset må reduseres i forhold til det som ble lagt til grunn av de sakkyndige i 1958. Utvalget finner at tannbittbeviset fremdeles

trekker i retning av at Torgersen er biteren, men at dette ikke er vesentlig mer sannsynlig enn at han ikke har avsatt bittmerket."

Denne konklusjonen står etter påtalemyndighetens syn fortsatt fast på bakgrunn av den uenighet som har hersket mellom de sakkyndige.

5.2.7 Tannbittbeviset som utelukkelsesbevis

I begjæringen hevdes det at når alle elementer ved tannbittbeviset sees i sammenheng, er konklusjonen at Torgersen ikke var biteren. Det påberopes med andre ord at tannbittet utelukker Torgersen som gjerningsmann. Også dette har vært hevdet i tidligere begjæringer fra Torgersens side. Medbøs redegjørelser skiller seg slik sett ikke fra de synspunkter som den privat engasjerte sakkyndige professor David Senn har fremmet tidligere og som har blitt støttet av enkelte andre fagpersoner. Den rettsmedisinske kommisjons vurdering av Senns rapport og de andre fagpersonenes uttalelser er gjengitt i Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse fra 2001. Fra side 1562 i Rt. 2001 gjengis:

"Til Senns rapport bemerker kommisjonen at konklusjonen i stor grad avhenger av tilliten til den sakkyndiges meninger om hvilke trekk de tenner må ha som har forårsaket bittmerket, og at disse forventede trekk – i alle fall delvis – blir presentert som ikke dokumenterte utsagn eller sakkyndig bedømmelse. Flood gir i sin rapport, ifølge kommisjonen, rimelige grunner for sin forsiktighet når det gjelder bittmerkets bevisverdi. Kommisjonen gir uttrykk for at den ikke har noen rimelig basis for å vurdere de kortfattede uttalelsene fra Alder, Stimson, og at Bowers absolutte konklusjon, som utelukker Torgersen, blir presentert som "et ikke-dokumentert utsagn eller en sakkyndig bedømmelse som ikke er tilgjengelig for evaluering fra kommisjonens side". Videre sier kommisjonen om Bowers rapport: "Den sakkyndige resonnerer slik at han finner at de rettsmedisinske bevis skaper tilstrekkelig tvil (reasonable doubt) om at Torgersen laget bittmerket, og at bevisene ikke tillater noen positiv identifikasjon. Så langt kommisjonen er i stand til å vurdere det, kan ikke disse argumentene legges til grunn for et absolutt utsagn om utelukkelse."

Påtalemyndigheten kan ikke se at det nå er fremkommet noe nytt som skulle utelukke at det er Torgersen som har avsatt bitemerkene i Rigmor Johnsens venstre bryst.

5.2.8 Torgersens skyldpådragende atferd med hensyn til tannbittbeviset

Noe viktige opplysninger som er utelatt fra begjæringen, er Torgersens egne handlinger som understøtter at tannbittmerkene stammet fra ham. Det er to forhold som i denne forbindelse må nevnes.

For det første skal det påpekes at Torgersen under etterforskningen i flere måneder nektet å medvirke til at det ble tatt en avstøpning av hans tenner. I statsadvokat Dorenfeldts oppsummering fra 1958 heter det:

"Da det ved åstedsgranskningen ble konstatert at det omkring likets venstre brystvorte såes merker etter tenner, se bl.a. dok. 19 s. 3 flg., ble tannlege Ferdinand Strøm anmodet av politiet om å bli med til Oslo kretsfengsel for å undersøke Torgersens tenner samt foreta avstøpning av disse, se herom rapport av 17. desember 1957, dok. 18 s. 98. Det fremgår av rapporten at Torgersen nektet å ta avstøpning av tennene. Av dok. 18 s. 100 fremgår så at politiet og tannlege Strøm igjen var i fengslet den 11. desember 1957. Forsvareren ved sin fullmektig var da til stede og meddelte etter en stund at Torgersen nektet å ta avstøpning, idet han opplyste at han fant det nedverdiggende for seg. Den 14.s.m. ble så et nytt forsøk gjort, fordi Torgersen hadde erklært seg villig til tannavstøpning i rettsmøtet 9. desember. Forsvareren meddelte imidlertid at Torgersen opprettholdt sin nektelse og at han i tilfelle ville motsette seg dette med makt, se dok. 18 s. 101. Først den 12. april 1958 erklærte domfelte seg villig til å la tannlege Strøm ta avstøpning av tennene. Avtrykk av tennene ble så tatt 14. april."

Tatt i betraktning at Torgersen var mistenkt for svært alvorlige forbrytelser, er det påfallende at han i så lang tid ikke ville bidra til et slikt etterforskningsmiddel. Hans motvilje er en klar indikasjon på at han var seg bevisst at en tannavstøpning kunne bli et viktig bevis mot ham.

Det andre forholdet som må karakteriseres som mistankepådragende atferd fra Torgersens side, knytter seg til en tannavstøpning som Torgersen fikk fengselstannlegen til å ta av sine tenner 8. april 1960, altså to år etter den første avstøpningen. Denne andre tannavstøpningen – benevnt "Zalgen" – ble kjent for påtalemyndigheten først 3. september 1999. Det er i seg selv påfallende at informasjon om eksistensen av denne tannavstøpningen ble holdt tilbake i så vidt mange år til tross for at tannbittbeviset var gjenstand for vurdering under behandlingen av gjenopptakelsesbegjæringen av 22. mars 1973. Det mest interessante er imidlertid at det var en rekke forskjeller mellom de to avstøpningene. Høyesteretts kjæremålsutvalg uttalte følgende i kjennelsen av 28. november 2001 (Rt. 2001 side 152, se side 1553):

"Først finner utvalget grunn til å si noen ord om den modellen av As tenner, den såkalte Zalgen, som ble brakt inn i saken under lagmannsrettens behandling av gjenopptakelsesbegjæringen. Denne modellen ble laget i 1960 av tannlege Stensland, ansatt i bistilling ved Botsfengslet, etter anmodning fra Torgersen som, ifølge tannlegen, mistenkte politiet for "å file på og fikle med" de modellene tannlege Ferdinand Strøm hadde laget, for å få dem i overensstemmelse med bittmerkene. I forhold til modellen fra 1958 viser Zalgen ingen vesentlige forandringer i overkjeven, mens derimot i underkjeven viser meget betydelige forandringer. Det må, på grunnlag av blant annet uttalelse fra professorene MacDonald og Whittaker, utelukkes at disse forandringene, oppstått i tidsrommet 1958–1960, har naturlige årsaker. Ifølge disse sakkyndige skyldes forandringene en bevisst ytre påvirkning. Torgersen har benektet at han selv eller noen tannlege har slipt hans tenner."

Det er påtalemyndighetens oppfatning at Torgersen – for å svekke tannbittbeviset – har slipt/filt én eller flere av sine tenner i underkjeven. Dette understøttes av observasjoner av Torgersen gjort av fengselsbetjenter. Disse observasjonene ble

omtalt i påtalemyndighetens uttalelse av 2. desember 2005, hvorfra jeg gjengir følgende:

"I forbindelse med at Zalgen blir omtalt i media 23. september 1999 meldte det seg et vitne, en tidligere fengselsbetjent som kunne fortelle at Torgersen i fangenskap skulle ha filt på tennene sine. Han hadde hørt dette av en eldre fengselsbetjent som skulle ha sett seansen. Det fremkom ellers av de undersøkelser man foretok ved forrige gjenopptakelsessak at eldre tjenestemenn var kjent med historien om at Torgersen skulle ha filt sine tenner.

I brev av 26. februar 2001 fra Oslo fengsel opplyses følgende;

"Vi vil for ordensskyld gjøre oppmerksom på at historien rundt Torgersens tenner er kjent blant eldre tjenestemenn ved anstalten, men ingen kjenner til at det er skrevet/rapportert noe i forhold til saken."

Det er klart at slike historier som ikke kan bekreftes av de som faktisk skal ha sett dette skje, må man være varsom med å vektlegge. Imidlertid er det her på det rene at denne historien eksisterte lenge før Zalgen ble kjent. Vi har derfor en situasjon hvor historien om at Torgersen slapte sine tenner nå understøttes av det faktum at undersøkelser av Zalgen viser at tennene faktisk er slipt.

Påtalemyndigheten mener at man rent faktisk her har tilstrekkelig bevis til å fastslå at Torgersen forberedte bevisfusk. Det vises for øvrig til Oslo tingretts dom av 24. januar 2002, jf sakens dok 275, hvor Torgersen gikk til oppreisningssøksmål mot Dagbladet blant annet for det de hadde skrevet om tannfiling og manipulering av bevis. Torgersen fikk ikke medhold på dette punkt. Retten fant det tilstrekkelig sannsynliggjort at Torgersens tenner var blitt slipt av ham eller andre, samt at det var gjort for at fortennene i underkjeven ikke skulle passe med bittmerke i offerets bryst fra drapssaken i 1958."

De etterfølgende sakkyndige vurderingene av tannbittbeviset må sees i lys av Torgersens bevisfusk.

Det er i denne gjenopptakelsesrunden ikke fremkommet ny informasjon om tannbittbeviset som tilsier andre konklusjoner enn de kommisjonen kom til i 2006 og i 2010. Kommisjonens leder skrev i avgjørelsen av 31. august 2015 at hun ikke kunne se at materialet som da var fremlagt fra Jon Ingulf Medbø, som for en stor del også forelå ved tidligere behandlinger, tilførte saken noe reelt nytt av betydning for gjenåpningsspørsmålet. Påtalemyndigheten mener dette også er situasjonen i dag.

5.2.9 Kort om "blodbeviset" og negative funn

Påtalemyndigheten slutter seg til oppfatningen i gjenåpningsbegjæringen om at blod fra Rigmor Johnsen ikke kan ha bli tillagt særlig vekt under straffesaken i 1958. Det ble funnet blodspor på Torgersen klær, men blodsporenes betydning som bevis i saken ble redusert da det viste seg at Torgersen og den drepte hadde samme blodtype. Hva som ble funnet av blodspor på klærne og skoene til Torgersen, er

nøye redegjort for i påtalemyndighetens uttalelse av 2. desember 2005 på side 79 flg. Jeg nøyer meg med å vise til denne gjennomgangen.

I tidligere gjenåpningsbegjæringer har det blitt anført at fravær av blodspor på Torgersens klær utelukker at han er gjerningspersonen. Et så bombastisk og feilaktig synspunkt gjøres ikke gjeldende nå. Derimot hevdes det at det er usannsynlig at blod fra den drepte ikke avsatte flekker på Torgersen klær, og at dette momentet taler for at Torgersen er uskyldig.

Påtalemyndigheten mener at det som i tidligere gjenåpningsbegjæringer er anført om blodspor, i stor grad er spekulativt. Det som nå presenteres av synspunkter, bærer også preg av spekulasjoner. Blant annet gjøres det til et poeng at påtalemyndigheten aldri har gitt noen forklaring på hvorfor det var blodavsetninger på Rigmors lue og skjert og ikke på kåpen. Det har lite for seg å spekulere over slikt, men påtalemyndigheten vil kort anføre at kåpen trolig har vært tatt av offeret som et innledende ledd i voldtektsforsøket. Stort vanskeligere er vel ikke det.

Med støtte i Eskelands utredning *Bevisene i Torgersen-saken* omtales de såkalte "negative funn" på side 121 i begjæringen. Oppstillingen bærer preg av spekulasjon og er til dels også direkte uriktig. Eksempelvis er det feil at det ikke ble funnet spor fra åstedet på antrekket som Torgersen hadde på seg før midnatt. Jeg viser i den forbindelse til barnålbeviset, som riktig nok er omtvistet, og til den foran nevnte gjennomgang av blodspor i påtalemyndighetens uttalelse av 2. desember 2005. Fravær av funn av spor etter Torgersen på Rigmors kropp/klær og fravær av funn av Torgersens fingeravtrykk eller fotspor på åstedet kan heller ikke tas til inntekt for at Torgersen er uskyldig. Det er høyst vanlig at forsvarere i straffesaker fører en slik argumentasjon. Men alle med erfaring fra hva som kan finnes av spor på et åsted, vet at såkalte negative funn har svært begrenset verdi som bevis. Spesielt hva gjelder fingeravtrykk vil jeg sitere fra en påtegning fra Oslo politikammer ved kriminalsjef Lars L'Abée-Lund og politifullmektig Th. Haukenæs avgitt i forbindelse med gjenopptakelsesbegjæringen i 1958:

"Det er på det rene at en av politiets fingeravtrykkesperter undersøkte åstedet i Skippergata 6b allerede samme natt drapet skjedde. Slike undersøkelser gjennomføres konsekvent i alle større saker, og man går ut fra at ingen i lagmannsretten var i tvil om at det i denne sak var gjort grundig undersøkelse for å sikre mulige fingeravtrykk. Det lot seg imidlertid ikke påvise fingeravtrykk på åstedet eller på gjenstander som befant seg der. For politiet var dette skuffende, men lett forklarlig. Det er en gammel erfaring at fingeravtrykk vanligvis ikke avsettes i den kalde årstid på trevegger, murpuss m.v. og på gjenstander av den art som fantes i kjelleren i Skippergata 6b."

Som påpekt i påtalemyndighetens uttalelse av 2. desember 2005, kan fravær av fingeravtrykk verken knytte Torgersen til åstedet, eller trekke i retning av at han ikke har vært der. Det gir derfor liten mening å anføre dette som et selvstendig poeng.

Også når det gjelder blodspor eller andre avsetninger fra åstedet på Torgersen, er det grunn til å påpeke Torgersens mistankepådragende atferd, som også var tema i hovedforhandlingen i 1958. Fra statsadvokat Dorenfeldts notat av 17. desember 1958 hitsettes:

"Overkonstabel Thomassen og politikonstabel Rustad har skrevet en rapport i saken den 7. desember 1957 om pågripelsen av domfelte, se dok. 5. Disse polititjenestemenn har ikke vært vitner til Torgersens vasking på Møllergt. 19 natt til den 7. Det var derimot politikonstablene Kurland og Haugstad. Den ene opplyste under hovedforhandlingen at han hadde iaktatt Torgersen vaske seg før inkvireringen. Den annen hadde sett ham vaske seg etter inkvireringen. Vaskingen foregikk på to forskjellige steder. Jeg minner lagmannsretten om at det som var det springende punkt her, var at Torgersen bestemt benektet overhodet å ha vasket seg. Den sakkyndige, politibetjent Haugen, som iakttok domfelte senere på natten, ga i retten uttrykk for at domfeltes fingre var så rene at det så ut som han hadde suget på dem. Til tross for dette ble det funnet blod under neglene."

Politikonstablene Kurland og Haugstad avga rettslige forklaringer, jf. dok 45, side 58 flg. Fra side 60 hitsettes:

"Vitnet [Haugstad] syntes vaskingen varte lenge, og ble til slutt utålmodig. Torgersen gjorde seg da ferdig og gikk inn i cellen. Selv om det ikke er vanlig at fangene vasker seg før de blir satt inn, reagerte ikke vitnet noe spesielt på Torgersen opptreden, og fant heller ikke noe påfallende ved hans utseende. Det eneste var at han syntes at vaskingen var svært grundig."

Disse observasjonene av Torgersens handlinger rett etter pågripelsen, sammenholdt med Torgersens benektelse av å ha vasket seg, er bevismessig utvilsomt av betydning og inngikk i den samlede vurdering som lagretten foretok i 1958. Observasjonene og Torgersens forklaring på dette punkt er like i relevante i dag.

5.2.10 Torgersens tur innom bopel

I begjæringens del 2 kapittel V omtales bevis som gjelder Torgersens tur hjem til Tore Hunds vei 24 drapsnatten. Innledningsvis i kapitlet hevdes det at grunnlaget for hjemturen hviler på en forutsetning som fremstår som usannsynlig, blant annet vises det til at dersom det dreide seg om en tur utelukkende for å hente fyrstikker, oppholdt han seg unaturlig lenge på bopel. Til dette skal det kort påpekes at Torgersen – i tillegg til å ta med seg fyrstikker – foretok et klesskifte for ikke fortsatt å ha på seg klærne han hadde da han begikk drapet. Av betydning for varigheten av oppholdet er også det forhold at Torgersen hadde behov for å skape seg et alibi i form av å gi inntrykk overfor familien av at han hadde med seg en kvinne – den såkalte "Gerd" – hjem. Dette kommer jeg tilbake til i kommentarene til begjæringens del 3. For øvrig skal det bemerkes at det ikke er sannsynlig at en ildspåsetter velger å anskaffe fyrstikker fra personer eller en kiosk eller lignende i nærheten av det stedet hvor han skal anstifte en brann. Da er det et bedre alternativ å reise hjem for å hente fyrstikker slik at han av vitner ikke kan gjenkjennes som en som anskaffet seg fyrstikker umiddelbart før branntidspunktet i nærheten av brannstedet.

I begjæringen hevdes det at hele situasjonen rundt hjemkomsten underbygger at Torgersen i sine forklaringer har snakket sant. Det vises i begjæringen til at hans forklaring med hensyn til tidspunkt bekreftes av hans mor, søster og svoger. Deretter gjennomgås morens, søsterens og svogerens forklaring. Deres forklaringer fra 1957 og 1958 er inntatt i bilagsbind D. Forklaringer som svogeren ga i forbindelse med gjenopptakelsesbegjæringen som var til behandling i Høyesterett i 2001, er imidlertid utelatt fra bilagsbindet og heller ikke kommentert i begjæringen. Svogerens samtale med politiet den 8. mai 2001 og avhør 18. mai 2001 ble foretatt etter ordre fra saksbehandlende statsadvokat Lars Frønsdal. Begge dokumentene er tatt inn i det vedlagte dokumentutdrag nr. 2. Kort oppsummert gir svogeren uttrykk for at hans ekskone og hans tidligere svigermor hadde et ønske om å hjelpe Torgersen og at de derfor ønsket å samordne forklaringene. De opplysningene svogeren ga i 2001, gjør at man ikke – som det gjøres i gjenåpningsbegjæringen – kan legge familiemedlemmenes forklaringer i 1957 og 1958 til grunn som sannferdige.

Fra spesialmedarbeider Tove Rita Jeppesens rapport med utdrag fra samtale den 8. mai 2001 med svogeren, jf. dokumentutdrag nr. 2 (vedlegg 1 til dok. 257/765), hitsettes:

"Han sa at han ønsket samtalen ikke skulle være et avhør, fordi han hadde betenkeligheter med å forklare seg på nytt i saken. Grunnen var at han ikke ønsket å komme i konflikt med Fredrik. Jeg spurte hva som kunne bli konflikten i forhold til ham. Han sa at han ikke hadde forklart sannheten under sin forklaring i 1958.

[...]

Da Fredrik ble pågrepet ble Halvorsen [svogeren] bedt om å fortelle at han hadde sett at det var lys på rommet til Fredrik. Dette var det Fredriks familie som ba ham om. De ville hjelpe Fredrik. Han husker at han fikk dette spørsmålet i retten da han vitnet under rettssaken. Han svarte at han hadde sett at det var lys på rommet til Fredrik, noe som ikke var i tråd med sannheten."

I et påfølgende formelt politiavhør den 18. mai 2001, vedlegg 4 til dok. 257/765, som også er inntatt i dokumentutdrag nr. 2, forklarte han seg nærmere om den uriktige forklaringen i retten. Han sier der at han følte seg "presset" av sin kone. På siste i rapporten fra samtalen 8. mai 2001 fremkommer for øvrig opplysninger om svogerens oppfatning av nevøens motiv for å støtte Torgersens krav om gjenåpning av saken.

I dommen fra 1958 har lagretten åpenbart ikke trodd på familiemedlemmenes forklaringer hva gjelder tidspunktet for når Torgersens kom hjem den kvelden. På bakgrunn av svogerens opplysninger i 2001 er det heller ikke nå grunn til å legge familiemedlemmenes forklaringer i 1957 og 1958 til grunn som sannferdige, slik det gjøres i gjenåpningsbegjæringen. Svogeren døde 12. august 2016.

På side 135 i begjæringen heter det at dersom det var kommisjonens oppfatning at man satte til side morens, Dagmar Torgersens forklaring, måtte man forvente at et slikt standpunkt hadde blitt forklart og begrunnet. I straffesaker forekommer det fra tid

til annen at det gis uriktige forklaringer i et forsøk på å hjelpe et nært familiemedlem. Det er – etter min erfaring – ikke uvanlig at domstolene da, av hensyn til et vitne som ikke har forklaringsplikt, viker tilbake for å omtale de uriktige forklaringene i domspremissene. Det er således ikke noe ekstraordinært ved at kommisjonen har unnlatt å gi uttrykk for at man ikke trodde på forklaringene avgitt av Torgersens familiemedlemmer. Også Høyesterett unnlot i sin kjennelse av 2001 å nevne svogerens opplysninger om å ha blitt utsatt for et press fra Torgersens søster.

I tilknytning til drøftelsen i begjæringen om når Torgersen kom hjem til Tore Hunds vei 24, nevnes vitnet Johanne Olsens observasjon i Torggaten og at hun har forklart at den mannen hun mente var Torgersen, satte seg inn i drosje på Youngstorget. Av den grunn sendte politiet ut et sirkulære til drosjeeiere og drosjesjåfører den 12. desember. To sjåfører meldte seg dagen etter til politiet. Forklaringen fra én av sjåførene, Otto Strand, er tatt med i bilagsbind D til begjæringen. Med to turer som han hadde til Lille Tøyen i timen før midnatt, skal man ikke se bort fra at han blander de to turene. En opplysning som kommer frem i hans forklaring, er at turen fra Youngstorget til Lille Tøyen kostet litt over fire kroner. En av passasjerene, den første ifølge drosjesjåføren, betalte med en femtilapp og fikk tilbake 45 kroner. Et poeng som – så vidt vites – ikke har vært nevnt tidligere, er at Torgersen da han ble pågrepet, foruten to fyrstikkesker, hadde kroner 45 i sedler, jf. beslagsrapport og fortegnelse fra Kriminalpolitisen. Dette beslaget er ikke på noen måte et avgjørende bevis, men kan være med å understøtte riktigheten av at Torgersen tok drosje, slik vitnet Johanne Olsen observerte.

Når det gjelder vitnet Johanne Olsens observasjon av Torgersen i Torggaten, gjøres det i begjæringen flere litt merkelige forsøk på å bestride riktigheten. Dette er for så vidt ikke så rart da hennes gjenkjennelse av Torgersen må sees på som meget sikker både fordi hun kjente Torgersen godt fra Lille Tøyen og fordi hun merket seg den stripedre dressen, jf. avhøret den 21. desember 1957, dok. 18 side 68. Tidfestingen av observasjonen til kl. 23.50 forsøkes i begjæringen bestridt ved det litt rare synspunktet at klokken på fasaden i Møllergaten 19 ikke er synlig fra Eldorado kino, hvor Johanne Olsen så Torgersen. Vitnet var selv i bevegelse og nådde den del av Torggaten hvorfra man kunne se opp til Møllergaten 19, trolig under ett minutt etter observasjonen. Anførselen i begjæringen blir derfor ganske meningsløs.

Anførselen om at Torgersen, hvis han hadde det så travelt at han ville ta drosje, ville ha tatt en drosje tidligere og ikke gått helt til Youngstorget, synes å være basert på manglende erfaring med bevisvurdering i kriminalsaker. Dette argumentet virker litt naivt ettersom de fleste gjerningsmenn naturligvis vil unngå å ta en drosje fra et sted like i nærheten av åstedet rett etter at ugjerningen er begått.

Oppsummeringsvis kan ikke påtalemyndigheten se at det i begjæringen fremkommer anførsler som tilsier at det ut fra det totale bevisbildet er uriktig å legge til grunn at Torgersen tok en drosje fra Youngstorget og ankom bopel i Tore Hunds vei rundt midnatt. Det er ikke fremkommet noen nye bevis og det foreligger heller ikke noen

forhold rundt denne delen av handlingsforløpet som gjør det tvilsomt om dommen er riktig.

5.3 Begjæringens del 3 – Brannstiftelsen

I del 3 i gjenåpningsbegjæringen foretas en fremstilling og vurdering av om Torgersen var i Skippergaten 6 B ved tidspunktet for brannstiftelsen. Observasjonen av Torgersen i Torggaten ca. kl. 23.50 stemmer ikke med Torgersens og hans mors forklaring om når han kom hjem. Jeg minner i den forbindelse om svogerens forklaringer i 2001 om at Torgersens familie ønsket å hjelpe Torgersen og at han forklarte seg falskt for lagmannsretten på et viktig punkt. Med den kunnskapen er det ingen grunn til å legge Torgersens og morens forklaring til grunn hva gjelder tidspunktet for hjemkomsten til Tore Hunds vei 24, slik det gjøres i gjenåpningsbegjæringen. Hva gjelder oppholdets varighet, vil påtalemyndigheten vise til – som allerede påpekt – at Torgersen, i tillegg til å hente fyrstikker, skiftet klær og hadde behov for å skape et inntrykk overfor sin mor og søster at han hadde med seg en kvinne hjem. Et reelt opphold av en varighet på rundt en halvtime er således ikke usannsynlig. Som erkjent på side 144 i begjæringen utgjør ikke det som trekkes frem på dette punkt i begjæringen noen nye omstendigheter eller bevis.

I begjæringen drøftes så Torgersens retur til sentrum. I begjæringen hevdes det at Nils Erik Lies analyse av dette forholdet er et nytt bevis. Slik påtalemyndigheten ser det, utgjør ikke en enkeltpersons betraktninger om tidligere fremførte bevis noe nytt bevis. At den personen som foretar bevisvurderingen er en erfaren dommer, er naturligvis i seg selv ikke noe som gjør at vurderingene kan få status som et nytt bevis. I bilagsbind B, bilag 1b, er inntatt en revidert utgave av Lies analyse, som i en tidligere utgave fulgte med som bilag til gjenåpningsbegjæringen i 2015. For ordens skyld gjøres oppmerksom på at det som angis å være sitat fra søsterens forklaring den 20. desember 1957 på side 20 i bilagsbind B, ikke er et sitat, men bare et sammendrag av forklaringen. Denne feilen har imidlertid ingen materiell betydning. Leser man hele denne forklaringen fra søsteren og sammenholder den med hennes forklaring avgitt 11. desember 1957, vil man se at de skiller seg på vesentlige punkter. Forklaringene er inntatt i begjæringens bilagsbind D på henholdsvis side 35 og 36. I politiforklaringen 11. desember sier søsteren at hun var i stuen sammen med moren og Frederik. Så forklarer hun: "Like etter hørte de **alle** [min uthevning] at noen kom ned trappen, og Fr. sa at det var en jente han skulle følge hjem." I forklaringen den 20. desember sier hun følgende: "Vitnet ble sittende på **kjøkkenet** [min uthevning] og en liten stund etter, hørte vitnet det kom 2 stykker ned trappen." Dette skulle angivelig ifølge søsteren være jenta og broren Fredrik. Avvikene i disse to forklaringene taler for at den historien hun forsøkte å fortelle, ikke stemmer med virkeligheten.

I begjæringen bestrides det nøyaktige tidspunktet for pågripelsen av Torgersen, jf. side 145. Til dette skal det kort bemerkes at om Torgersen ble pågrepet kl. 00.57,

00.58 eller 00.59 ikke kan ha betydning for vurderingen av om Torgersen hadde rukket å anstifte brannen i Skippergaten 6 b før pågripelsen.

I tilknytning til Torgersen retur til sentrum anføres det i begjæringen at det springende spørsmålet er hvordan Torgersen – mens han satt isolert i varetekt – kunne rekonstruere en forutsetningsvis fiktiv tilbaketur og få regnestykket tidsmessig til å gå opp. Dette noe underlige spørsmålet har et meget enkelt svar: Ruten han påstod å ha fulgt, var alle kjente strekninger for Torgersen ettersom han bodde i Tore Hunds vei og var vant til å reise til Oslo sentrum. Det var således ikke noe kunststykke for ham å gi den forklaringen som han ga.

5.3.1 Fyrstikkbeviset

På side 148 til 154 i begjæringen omtales det såkalte fyrstikkbeviset. Beviset består i funn av fyrstikker der avdøde ble funnet og funn av to fyrstikkesker i jakken som Torgersen hadde på seg da han ble pågrepet. Det bevismessig viktigste funnet som gjelder fyrstikkene og fyrstikkeskene, var konstateringen at det var et fragment av avføring på den av de to fyrstikkeskene som hadde vært i bruk. Dette funnet, sammenholdt med at det ble funnet avføring på åstedet for drapet og på avdødes person og klær, har utvilsomt vært et bevis som lagretten har tillagt betydelig vekt. Funnet av avføring på den ene fyrstikkesken, samt funnet av avføring på Torgersens venstre bukselomme og på den ene turnskoen, kommer jeg tilbake til neste kapittel.

I begjæringens kapittel om fyrstikkbeviset omtales ikke det viktige funnet av avføring på den ene fyrstikkesken. I stedet problematiseres det som lagretten i sin tid la til grunn, nemlig at Torgersen etter å ha begått drapet, reiste hjem, tok med seg fyrstikker og vendte tilbake til åstedet for å forsøke å slette sporene ved å antenne et bål der liket av Rigmor Johnsen lå. Som nevnt i pkt. 5.2.10 foran ville det være for risikabelt for Torgersen å skaffe seg fyrstikker i Oslo sentrum den kvelden. Han reiste i stedet hjem. At dette skal være så påfallende – slik det påstås i begjæringen – fremstår som ganske uforståelig. De øvrige påståtte "usannsynlighetene" på side 149 i begjæringen er allerede imøtegått i denne uttalelsen.

Også de øvrige delene av dette kapitlet i begjæringen er basert på det som best kan kalles spekulasjoner. Et typisk eksempel på en slik ren spekulasjon er teorien om manglende begrunnelse for bytte av "oppholdssted for fyrstikkene fra sine bukselommer til jakkelommen" på side 150. Som påpekt har "denne urimeligheten og usannsynligheten" vært utelatt i både påtalemyndighetens og Gjenopptakelseskommisjonens behandling av saken. Det er utvilsomt bra at verken påtalemyndigheten, domstolene eller kommisjonen innlater seg på den type spekulasjoner.

I begjæringen forsøkes det foretatt en fintelling av antall fyrstikker, og hevdes – som en ren spekulasjon – at fem av de fyrstikkene som ble funnet, ikke kunne ha noe med drapet å gjøre, angivelig fordi de var ubrukt. I Lies fremstilling fremholdes det at

fyrstikkbeviset ikke synes å ha vært gjenstand for særlig oppmerksomhet under hovedforhandlingen, hvilket trolig er riktig. Lagretten har neppe drevet med noen fintelling av fyrstikker, men lagt vekt på at Torgersen hadde to fyrstikkesker på seg da han ble pågrepet, at én av dem var blitt brukt, at det var avføring på denne fyrstikkesken, og at det – som kommisjonen konkluderte med i 2006-avgjørelsen – var blitt funnet et antall fyrstikker på kjellergulvet som var forenlig med antall fyrstikker som var borte fra den ene fyrstikkesken.

Som det fremgår av ovenstående, er det ingenting ved det som er påberopt i begjæringen om det såkalte fyrstikkbeviset som kan anses som nye omstendigheter eller bevis, ei heller som særlige forhold som gjør det tvilsomt om dommen er riktig.

5.3.2 Avføringsbeviset

Avføringsbeviset er betegnelsen på den avføring som ble funnet på åstedet, på avdøde og på Torgersen ved pågripelsen, og de sammenligninger som sakkyndige har gjort av avføringen som ble funnet på de ulike stedene. På Torgersen ble det funnet avføring på hælen på venstre sko, i venstre bukselomme og – som allerede nevnt – på den påbegynt brukte fyrstikkesken. Gjenåpningsbegjæringen synes i stor grad når det gjelder dette beviset å være basert på Nils Erik Lies vurderinger, inntatt i bilagsbind C 5. Generelt skal det bemerkes at Lie på en del punkter synes å trekke skråsikre konklusjoner på et ikke-vitenskapelig grunnlag.

Avføringsbeviset har vært sentralt i alle de tidligere behandlingene av saken. Under den muntlige høringen i 2006 var det professor Per Brandtzæg som målbar kritikken mot de sakkyndiges arbeid, se referatet inntatt på side 197 til 205 i kommisjonens avgjørelse av 8. desember 2006. Som i tidligere gjenåpningsbegjæringer betviles nå grundigheten i de sakkyndiges arbeid og deres konklusjoner bestrides også. Det foreligger imidlertid ikke nå noen nye sakkyndige erklæringer som gjør at avføringsbeviset kommer i et nytt lys.

En del av Lies vurderinger skal kommenteres nærmere her. Men først må det være tillatt å stille et spørsmål som synes rimelig åpenbart: Hvor vanlig er det å gå rundt med en fyrstikkeske i lommen som har avføring på seg? Likeledes må det være tillatt å spørre om det er vanlig – i tillegg til å ha en fyrstikkeske med spor av avføring i jakkelommen – samtidig å ha en bukselomme med fragment av avføring. Alminnelig sunn fornuft – som lagretten åpenbart brukte i 1958 – tilsier at funn av avføring slike steder er høyst uvanlig. Avføringsrester på sko kan lett forklares og er i seg selv ikke noe ekstraordinært. Men i denne saken ble det i tillegg gjort funn som vanskelig lar seg forklare, og som åpenbart knytter Torgersen til åstedet. Lies forsøk i pkt. i 11.5.2 notatet om avføringsbeviset på å tilskrive disse ekstraordinære funnene generelt manglende personlig hygiene hos Torgersen og hans bror, virker ganske søkt.

I Borgarting lagmannsretts kjennelse av 18. august 2000 (LB-1997-2567) er avføringsbeviset og kritikken mot de sakkyndiges arbeid grundig vurdert. Torgersen

hadde engasjert to private sakkyndige, begge professorer, som kritiserte de opprinnelige sakkyndiges arbeid. Det er imidlertid verd å merke seg at de to private sakkyndige ikke hadde mulighet til selv å foreta undersøkelser av primærmaterialet. Av lagmannsrettens kjennelse fremkommer det videre at professor i botanikk dr. agric. Ola M. Heide den 23. februar 2000 avga en uttalelse hvor han gjennomgikk de foreliggende uttalelsene om avføringsbeviset. Han menet at arbeidet som var gjort, var "grundig og forsvarlig". Om de to sakkyndige som påtalemyndigheten opprinnelig hadde benyttet, professorene botanikk, Henrik Printz og Ove Arbo Høeg, skrev Heide at de begge var anerkjente fagfolk som uten tvil hadde den nødvendige kompetanse for å foreta en pålitelig undersøkelse og identifisering av planterestene i avføringsprøvene. Professor Per Brandtzægs beskrivelse av undersøkelsene til de to sakkyndige, gjengitt i Bilagsbind C på side 479, som "en serie av uprofesjonelle øvelser som bryter mange av de mest grunnleggende prinsipper ved naturvitenskapelige analyser", fremstår dermed som ganske oppsiktsvekkende og ikke særlig troverdig.

I Lies notat og i begjæringen legges det til grunn at funn av hår i avføringen på Torgersens sko klart viser at det må ha en annen kilde enn prøvene fra åstedet og fra avdøde. Dette er etter påtalemyndighetens en klar feilslutning. Det vil naturligvis ikke være slik at innholdet i de forskjellige funnene må være nøyaktig det samme. Fravær av ett element i noen funn kan lett tenkes dersom det forekommer en liten mengde av dette elementet, som i dette tilfelle var hår. Men skulle man mene at det er bevismessig tvilsomt om avføringen på Torgersens turnsko stammet fra åstedet, er likevel de andre funnene av avføring svært viktige bevis.

I begjæringen gjøres det på side 166 gjeldende at den sakkyndige Printz' konklusjon om at det såkalte fyrstikkfragmentet og lommefragmentet inneholdt hveteceller, ikke har belegg i den sakkyndiges egne funn, jf. også Lies oppstilling inntatt på side 162 i begjæringen. Riktignok står det i Printz' erklæring av 4. februar 1958 på side 2 om innholdet i venstre bukselomme (sakens dok. 27/9) "liten klump av fæces med **mange** [min utheving] stenceller fra erteskiller". Funn av hveteceller er ikke nevnt i den setningen. Men man kan ikke av det si at det ikke også var gjort funn av noe hvete i avføringsklumpen. I linjen over skiver den sakkyndige dessuten at også "stivelseskorn av hvete" fantes i lommen. Når dette sammenholdes med den sakkyndiges uttalelse av 17. januar 1958 (dok. 27/5), vil man se at utlegningen i begjæringen neppe er riktig. Den sakkyndige skriver:

"Herunder har det vist seg at det i samtlige nettopp nevnte prøver også finnes noen lange, lett kjendelige sabelformede celler med et meget trangt lumen. Dette er hårdannelser som skriver seg fra overflaten av hvetekorn og som takket være sin innpregning med kiselsyre, kan passere tarmkanalen inntakt. [...] Etter dette kan det med full sikkerhet sies at de stammer dels fra hvete dels fra ertes."

Fyrstikkeskeprøven og lommeprøven var ikke gjenstand for undersøkelser i denne første rapporten, men funnet av stivelseskorn ved den senere undersøkelsen av

lommen, kan forklares med at de har skilt seg fra avføringen fordi de passerer tarmkanalen intakt, slik den sakkyndige har angitt.

At det ikke skulle være funnet celler fra hvete i lommeprøven, er for øvrig ikke forenlig med Printz' konklusjon på side 10 i erklæringen av 4. februar 1958:

"M.h.t. tidligere fæces-undersøkelser henvises til min redegjørelse av 17. januar og jeg kan her bare tilføie, at også i de nu sidst oversendte prøver er det konstatert fæces av samme sort som fra den myrdede, særlig karakterisert ved stenceller av ertskaaller og rester av sammalt hvetemel (prøver 8a og 2b)."

Som det fremgår av erklæringen, var 8a turnskoen og 2b innholdet i venstre bukselomme. Det er således ikke grunnlag for påstanden i begjæringen om at det ikke var funnet celler fra hvete i den såkalte lommeprøven. For øvrig skal bemerkes at det ikke lar seg gjøre å få professor Printz' redegjørelse for hvordan hans erklæring er å forstå på akkurat disse punkter ettersom han døde i 1978.

Både i Lies notat og i begjæringen er deler av Den rettsmedisinske kommisjons uttalelse av 6. desember 2004 gjengitt. I begjæringen konkluderes det med at innvendingene som Den rettsmedisinske kommisjon (RMK) hadde til avføringsbeviset, er berettiget og at beviset i dag står i en helt annen stilling enn det gjorde i 1958. I begjæringen går man så langt at man hevder at avføringsbeviset ikke har noen bevisverdi. Måten begjæringen er redigert på, gjør det nødvendig for påtalemyndigheten at påpeke at RMKs innvendinger ikke gir støtte til den konklusjon som trekkes i begjæringen. De siterte avsnittene fra RMKs uttalelse inneholder faglig sett åpenbart riktige presiseringer, men kan ikke anses som noen underkjennelse av de sakkyndiges arbeid, slik det forsøkes fremstilt i begjæringen.

5.3.3 Vitnet Ørnulf Bergersen

Ørnulf Bergersen avga forklaring for lagmannsretten i 1958 og sa da at han hadde sett Torgersen med en sykkel komme ut av en port i Skippergaten vis-à-vis drapsstedet ca. kl. 00.55 den 7. desember 1957. Bergersen var sikker på at det var Torgersen han så, og viste til at han hadde sett Torgersen et utall ganger inne på Botsfengselet.

Som det heter i begjæringen på side 167, har det ved tidligere saker om gjenopptakelse/gjenåpning vært lagt ned mye arbeid og analyser i forbindelse med vitneprovet til Bergersen. I kommisjonens 2006-avgjørelse er det på sidene 261 til 300 gitt en oppsummering av de tidligere behandlinger, samt foretatt en grundig vurdering av anførslene knyttet til Bergersens forklaring.

Selv om straffeprosessloven § 391 nr. 1 nå ikke påberopes som grunnlag for gjenåpning, påstår det at vitnet Bergersen utvilsomt forklarte seg falskt. Det fremkommer imidlertid ingen nye anførsler som taler for at vitnet forklarte seg falskt.

Påtalemyndigheten kan heller ikke se at det foreligger noen nye bevis eller omstendigheter som ikke har vært vurdert i tidligere gjenopptakelsesrunder. De få nye omstendighetene som ikke forelå i 1958 og som senere er blitt påberopt, er grundig behandlet tidligere uten at de har ført til gjenåpning. Det gjelder både det brevet som Bergersen angivelig skulle ha skrevet i mai 1958, og opplysningene om at Bergersen hadde inne en søknad om benådning da han ga sin forklaring. Nils Erik Lies notat av 11. februar 2015, inntatt som bilag C 4, tilfører ikke saken noe nytt. For ordens skyld nevnes at forsker Jon Ingulf Medbøs manuskript, inntatt i Lies notat, med beregninger av gangtid ikke er å anse som en ny sakkyndig erklæring.

I fall kommisjonen ønsker å la Bergersens vitneprov inngå i en vurdering etter straffeprosessloven § 392 første ledd, vil påtalemyndigheten ikke unnlate å kommentere enkeltpunkter i begjæringen selv om nærmest alt som nå anføres er behandlet grundig flere ganger tidligere.

På side s. 168 i begjæringen slås det skråsikkert fast at Bergersen løy da han han sa han hadde sett gatenummeret 6 med tillegg av bokstaven "B". Det er brakt på det rene at han rent faktisk så tallet 6, som var tallet 9 flyttet fra sin plass på en måte som gjorde at det kunne fremstille seg som et 6-tall. Bokstaven "B" er lagt til i ettertid og er en åpenbar feilerindring som har sin forklaring i at han hadde fått informasjon om åstedets adresse på grunn av medieomtalen av saken. I sin politiforklaring av 3. juni 1958 forteller han at hans hustru kjøpte Dagbladet samme dag som han kom hjem – hvilket var dagen etter drapet – og at han der leste om drapet i Skippergaten. I Dagbladet var adressen bare oppgitt til "Skippergata 6" uten angivelse av noen bokstav bak nummeret. I politiavhøret knyttet ikke Bergersen noen konkret adresse til observasjonen annet at Torgersen kom ut av en port på høyre side av gaten sett i den retning som vitnet gikk. Dette var på motsatt side av der Skippergaten 6 B ligger. Det var først i sin vitneforklaring for lagmannsretten at han oppga adressen til Skippergaten 6 B. På det tidspunktet var åstedets riktige adresse godt kjent for alle gjennom pressedekningen av hovedforhandlingen. Det er ikke nødvendig med mye kunnskap om vitnepsykologi for å forstå at en til dels uriktig forklaring da kan ha blitt avgitt i god tro. En løgn – slik som påstått i begjæringen – var det ikke.

Også nederst på side 168 i begjæringen fremføres et argument for å svekke vitnets troverdighet uten at elementær vitnepsykologi iakttas. Det hevdes at det er "direkte påfallende" at Bergersen husket klokkeslett nøyaktig på minuttet seks måneder i ettertid. I begjæringen har man da sett bort fra det faktum at han gjorde en observasjon som han få timer etterpå skulle forstå var av stor betydning. At han da umiddelbart lagret en del klokkeslett i hukommelsen, er helt naturlig. Det var først noen få uker før hovedforhandlingen han på eget initiativ valgte å opplyse om sine observasjoner på drapsnatten.

Påtalemyndigheten oppfordres på side 169 i begjæringen til å angi hvilke momenter i Bergersens vitneprov som ikke så lett kan tenkes å være oppdiktet. Bakgrunnen for denne oppfordringen er en formulering i Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse fra 2001. Bergersens politiforklaringer er ikke lagt inn i begjæringens bilagsbind D, og de

følger derfor vedlagt i dokumentutdrag nr. 2 som følger denne uttalelsen. For fullstendighetens skyld vedliggjer både hans forklaring av 3. juni 1958 og hans forklaring av 17. februar 1972 avgitt i forbindelse med behandlingen av den daværende begjæringen om gjenopptakelse. Som nevnt avga Bergersen også forklaring direkte for lagmannsretten i 1958. Et typisk element i hans politiforklaring i 1958 som ikke så lett kan tenkes å være oppdiktet, er beretningen om at han trådte feil, fikk smerter i venstre kne og følgelig brukte lengre tid enn vanlig på turen inn til byen. Andre slike elementer er at Torgersen benyttet en sykkel uten lys og at Bergersens klokke gikk feil. Den detaljrike forklaringen om hvordan han kom frem til riktig tidspunkt for observasjonen, ville neppe ha blitt fortalt hvis det hele var en oppdiktet historie. Påtalemyndigheten antar at de nevnte forholdene kan ha vært bakgrunnen for uttalelsen i Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse i 2001 om at Bergersens forklaring inneholder elementer som etter utvalgets mening ikke så lett kan tenkes å være oppdiktet.

5.3.4 Gerd-alibiet

Spørsmålet om Torgersen hadde med seg en pike ved navn Gerd hjem til Tore Hunds vei 24 og om han etterpå fulgte henne ned til Oslo sentrum, stod sentralt under rettssaken i 1958 og har vært vurdert i alle de tidligere behandlingene av begjæringer om gjenåpning. Det påberopes denne gang ikke noe nytt faktisk grunnlag som har betydning for vurderingen av om Torgersen forklarte seg riktig eller ikke. De nye omstendighetene av betydning for Gerd-alibiet som tilkom etter hovedforhandlingen, har vært gjenstand for grundig behandling i de tidligere gjenopptakelsesrundene.

I begjæringen heter det at det foretas "en ny og utvidet analyse av dette spørsmålet som ikke har vært stilt direkte". Med andre ord foreligger det ingen nye bevis eller omstendigheter som kan begrunne gjenåpning etter straffeprosessloven § 391 nr. 3. Ettersom det heller ikke påberopes noe nytt faktisk grunnlag, er det på grunn av rettskraftvirkningene av de tidligere avgjørelsene om gjenåpning – etter påtalemyndighetens mening – ikke anledning til å beslutte gjenåpning på grunnlag av det som skrives i på side 173 til 188 i begjæringen.

Dersom kommisjonen vil la det som anføres om Gerd-alibiet i begjæringen, inngå i en vurdering etter straffeprosessloven § 392 første ledd, vil påtalemyndigheten i det følgende komme med enkelte bemerkninger til noe av det som nevnes i begjæringen.

I innledningskapitlet på side 173 stilles Torgersens forklaring opp mot "Påtalemyndighetens teori om at Torgersen aldri traff noen kvinne". Til det skal det bemerkes at dette ikke bare har vært påtalemyndighetens påstand. Verken lagretten i 1958 eller domstolene som behandlet gjenopptakelsesbegjæringene, eller Gjenopptakelseskommisjonen har trodd på Torgersens forklaring på dette punkt.

Videre poengteres det i innledningskapitlet at det er Torgersens mor – og ikke den uidentifiserte kvinnen – som representerer Torgersens alibi. Dette er en ny vinkling som åpenbart har som siktemål å ta oppmerksomheten bort fra det faktum at Torgersens historie om Gerd er blitt avslørt som en løgn, blant annet gjennom Torgersens egen erkjennelse av å ha forklart seg uriktig i lagmannsretten i 1958. Dette kommer jeg tilbake til i kapittel 6. I konklusjonen på side 186 i begjæringen heter det videre at det forhold at vi ikke kjenner kvinnens identitet, spiller en underordnet rolle. Dette står i skarp kontrast til det som hevdes i et av bilagene til begjæringen. I bilagsbind E Del 1 s. 548 (Ståle Eskeland: *Bevisene i Torgersen-saken*) slås det kategorisk fast at det var Gerd Kristiansen som Torgersen var sammen med natten mellom 6. og 7. desember 1957.

Siden man i den foreliggende begjæringen har valgt en ny strategi, unnlater man i begjæringen å nevne et vesentlig bevis; nemlig Torgersens umiddelbare forklaring til politiet da han ble pågrepet. I overkonstabel Thomassens og politikonstabel Rustads rapport om anholdelsen (dok. 5) er det angitt at Torgersen hadde forklart at "han hadde kjørt ei jente hjem på sykkelen, men han kunne ikke oppgi hverken hennes navn eller hvor hun bodde. Det eneste svar han ga var: "Det var nede i byen et sted." I politikonstabel Alf Engebretsens forklaring av 19. desember 1957 (dok. 18 side 87) heter det at Torgersen "ble spurt om hva vedkommende pike het som han hadde syklet, og hvor i sentrum han hadde satt av henne, men han kunne ikke oppgi hverken pikens navn eller sted han hadde satt henne av". Dette taler i seg selv sterkt for at hele historien om "Gerd" var oppdiktet. Torgersens nektelse av å gi de etterspurte opplysningene forsøkes i advokat Schiøtz' brev av 11. januar 2018 til Gjenopptakelseskommisjonen å forklares med at Torgersen var ute på sikring med alkoholforbud og var "et utslag av en svært forbigående vranghet". Dette fremstår som en særdeles dårlig forklaring på Torgersens manglende opplysninger om pikens navn og bosted.

Under etterforskningen gjorde politiet henvendelser til Trygdekassen og Folkeregisteret for å få oppgitt alle registrerte kvinner med fornavnet Gerd i aldersgruppen 15 til 30 år. Politiet fikk i alt 11 navn, og samtlige ble oppsporet og avhørt. Alle nektet for at de hadde noe kjennskap til Torgersen.

Selv om temaet identifisering av "Gerd" nedtones i den foreliggende begjæring, er det viet stor oppmerksomhet i bilagene som følger begjæringen, og skal derfor kommenteres noe nærmere her.

I en av rettspausene på hovedforhandlingens tredje dag ble Torgersens forsvarer oppsøkt av en mann som mente at hans fraskilte kone, Gerd Berg, kunne være den Gerd som Torgersen snakket om. Gerd Berg bodde ikke i Oslo sentrum, men på Rodeløkka. Hun ble like fullt innstevnet som vitne, og forklarte seg som vitne nr. 52. (I Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse av 3. mai 176 på side 11 er hun uriktig angitt som vitne nr. 57.) Også hennes mann forklarte seg i lagmannsretten. I statsadvokat Dorenfeldts oppsummering av bevisene i saken heter det om vitnet Gerd Berg:

"Før hun avga forklaring, fikk Torgersen anledning til å uttale seg om det var dette vitne han angivelig skulle ha vært sammen med på det kritiske tidspunkt: "Det er henne", sa Torgersen. Gerd berg benektet kategorisk riktighet av dette utsagn og hun ble etter avhøringen edfestet, se rettsboken, dok. 99, s. 37 – 39. Her er det grunn til å feste oppmerksomhet på følgende: Det var ganske åpenbart for alle og enhver at Torgersen her forklarte seg usant. Han hadde tidligere gitt en beskrivelse av denne Gerd, se bl.a. dok. 45 s. 3. Høyden var således bl.a. oppgitt til 1,65 – 1,70 cm. og hun hadde pene, jevne tenner. Da Gerd kom i retten, viste det seg at hun var en ganske høy dame, 1,74 cm. og da hun ble spurt om å vise frem sine tenner, ga hun uttrykk for at hun måtte få slippe dette, for hun hadde ikke hatt råd til å stelle dem på 5 år, se også uttalelse fra den sakkyndige, tannlege Strøm, dok. 98. Dertil kom at hun bodde på et helt annet sted av byen enn det sted i Akersgt. hvor Torgersen hadde satt henne av om natten. I og med at Torgersen også på dette punkt forklarte seg uriktig, avslørte han selv sitt falske alibi."

At Torgersen forklarte seg bevisst uriktig i lagmannsretten da han identifiserte Gerd Berg som "sin" Gerd, bekreftet Torgersen selv i et innlegg i Arbeiderbladet 21. desember 1972. I innlegget, som er skrevet som et åpent brev til Gerd Berg, beklager han sin uriktige forklaring. Beklagelsen er gjengitt i begjæringen på side 184, hvor man kan se at Torgersen valgte å fremstille seg som et offer for statsadvokatens "felle". Brevet er interessant lesning idet innholdet langt på vei bekrefter riktigheten av den beskrivelse som de rettspsykiatriske sakkyndige i sin erklæring ga av Torgersen. Fra dok. 53 – rettspsykiatrisk erklæring av 7. mai 1958 hitsetter jeg:

"Han virker dessuten meget upålitelig og dekker ved bevisst fordreining av fakta over omstendigheter som kan tenkes å være til ugunst for bedømmelsen av ham selv."

Når Nils Erik Lie i sin vurdering av hendelsen i retten på side 79 i begjæringens bilagsbind C hevder at innstevningen av Gerd Berg som vitne var uetisk av påtalemyndigheten, tar han fullstendig feil. Påtalemyndigheten har en plikt til å få en sak godt opplyst, og med det alibi som Torgersen hevdet å ha, ville det stride mot påtalemyndighetens objektivitetsplikt ikke å forsøke å få avklart om Gerd Berg var den rette "Gerd".

Under hovedforhandlingen i 1958 meldte to vitner seg til politiet idet de mente å ha opplysninger om at en kollega – Gerd Kristiansen – kunne være den "Gerd" som Torgersen hadde vært sammen med. Begge disse vitnene og Gerd Kristiansen og hennes ektemann ble avhørt av politiet. Ingen av dem ble ført som vitner i lagmannsretten. Den manglende bevisførsel under hovedforhandlingen om Gerd Kristiansen i 1958 og spørsmålet om Gerd Kristiansen kunne være Torgersens "Gerd", ble vurdert i gjenopptakelsessaken 1997 – 2001 og ble også behandlet av kommisjonen i 2006 og i 2010. (Til orientering skal nevnes at i Lovdata-versjonen av lagmannsrettens kjennelse av 18. august 2000 er både Gerd Berg og Gerd Kristiansen feilaktig omtalt som "Gerd CC".) I 2006-avgjørelsen er temaene behandlet i pkt. 7.3 og 8.11 og i 2010-avgjøreslen i pkt. 3.2 og 3.5.

Påtalemyndigheten kom med sine bemerkninger vedrørende Gerd Kristiansen i uttalelsen av 2. desember 2005 på side 7 – 9.

I den foreliggende begjæring er ikke Gerd Kristiansen viet mye oppmerksomhet. Men i bilagsbind B 2 b iv er Gerd Kristiansens forklaring vurdert og – etter påtalemyndighetens mening – feiltolket, bevisst eller ubevisst, på flere punkter. Den såkalte analysen som er gjort, fremstår på flere punkter som spekulativ. På side 49 heter det at Gerd Kristiansen i en samtale med Ståle Eskeland og Eling Moss i 1999 "åpner for at opplysningene til politiet ikke var riktige, dvs. at Gerd og Kjell Kristiansen hadde en krangel kvelden den 6. desember og at de var ute på byen i hver sin retning den kvelden". Dette er en ren spekulasjon som ikke synes å ha grunnlag i det som er gjort kjent fra den nevnte samtalen, jf. sitatet på side 51 i begjæringen og opplysningene inntatt om Gerd Kristiansen i Bilagsbind E del 1 av 3 s. 536 flg. (Eskeland: *Bevisene i Torgersen-saken*).

For at kommisjonen skal kunne få et riktig bilde av bevisene knyttet til Gerd Kristiansen, velger jeg å ta inn dok. 92 fra straffesaken i dokumentutdrag nr. 2. Dette dokumentet inneholder politiforklaringene fra 1958 fra de to kollegene av Gerd Kristiansen, Gerd Kristiansens forklaring og ektemannens forklaring. For ordens skyld gjøres oppmerksom på at Gerd Kristiansens forklaring er nedtegnet i to versjoner; én av politibetjent A. Amundsen og én av politibetjent K. Johansen. I dokumentutdraget ligger også rapport av 19. februar 1999 skrevet av politibetjent Tove Rita Jeppesen som omhandler en samtale med Gerd Tørud (tidligere Kristiansen) foretatt på Radiumhospitalet 18. februar 1999. Til orientering nevnes at Gerd Tørud døde 8. februar 2000. Hun gjentar i samtalen at hun ikke var den Gerd som Torgersen påsto var hans alibi, og at opplysningene fra en av kollegene var "blank løgn". Hun ble av politibetjenten gjort kjent med opplysningene om at hun til Torgersens daværende advokater skulle ha endret på sin tidligere forklaring, og at hun den aktuelle kvelden dro hjem alene. Hun avviste dette som løgn og uttalte at det er "frekt". I samtalen sa hun også at hun husker Torgersen fra Lille Tøyen i tiden før drapet og at han var "beryktet" og at "mange i nabolaget var redd ham". Hun forklarte at hun overhodet ikke var interessert i å ha noe med ham å gjøre.

Som et ledd i spekulasjonene i bilagsbind E del 1 av 3 s. 536 flg. (Eskeland: *Bevisene i Torgersen-saken*) inngår et resonnement som konkluderer med at Gerd Kristiansen forklarte seg usant om sitt ribbensbrudd. Det skrives at en rimelig forklaring på ribbensbruddet kan være at hun ble banket opp av ektemannen da hun kom hjem om natten 7. desember. Hennes forklaring om hvordan hun pådro seg ribbensbruddet, er utvilsomt noe underlig. Det hører imidlertid med til historien at hun – som inntatt i forklaringen nedtegnet av politibetjent Amundsen – hadde "bamblesyke". Bamblesyke (Myalgia epidemica) er ifølge Folkehelseinstituttets nettsider (www.fhi.no) en betennelsestilstand i musklene omkring brystkassen og i lungehinnene som gir en fornemmelse av at brystkassen presses hardt når den syke trekker pusten. Symptomene er altså ganske like som ved ribbensbrudd.

Som nevnt poengteres det i begjæringen at det er Torgersens mor – og ikke den uidentifiserte kvinnen – som representerer Torgersens alibi. Både morens, broren Johans, søsterens og svogerens forklaringer nevnes og tas til inntekt for at Torgersen snakker sant når han hevder å ha hatt besøk av en kvinne. Om deler av disses forklaring er bløff eller suggesjon – for å bruke begrepene i begjæringen – er vanskelig å ta stilling til. Jeg minner i denne forbindelse om politirapporten med utdrag fra samtale den 8. mai 2001 med svogeren, hvor han ga uttrykk for å ha vært under press fra Torgersens familie for å hjelpe Torgersen. Han erkjente da at han for retten hadde forklart seg usant om hvorvidt det var lys på Fredrik Torgersens rom. Denne forklaringen tilsier at man ikke uten videre kan legge de nærmeste familiemedlemmenes forklaring til grunn som sannferdige. At familiens vilje til å hjelpe Frederik var stor, var ganske åpenbar. Han var allerede domfelt fire ganger. (Straffeattesten skrevet ut i 2018, som er inntatt i dokumentutdrag nr. 1 er ikke komplett, og riktige opplysninger om hans tidligere straffer må antas å være korrekt gjengitt i lagmannsrettens dom fra 1958, se begjæringens bilagsbind B, bilag nr. 1.) Torgersen var på dette tidspunktet løslatt på prøve etter en voldtektsdom hvor han også ble dømt til sikring. Av den straffen gjenstod det da en rest på ett år og 154 dager. Det er derfor forståelig at Torgersens nære familie bidro så godt de kunne med å hjelpe ham i den situasjon han nå var havnet opp i. Torgersens søster Dagmar har også tidligere hjulpet sin bror ved mistanke om straffbare forhold. Det vises til en hendelse fra 1952, som vil bli omtalt i kapittel 6.

For øvrig skal det påpekes en feil i begjæringen på side 178. Det heter der at Dagmar Torgersen "ved **selvsyn** [min uthevnin] kunne konstatere at det var to personer som forlot Tore Hunds vei 24 på nøyaktig samme måte som Torgersen forklarte". I alle forklaringene Dagmar Torgersen har gitt, har hun forklart at hun ikke så den piken som sønnen Fredrik sa at han hadde besøk av. Det eneste hun forklarte var at hun hørte lyder som kan understøtte riktigheten av Torgsens historie om et besøk av en pike.

På side 180 i begjæringen hevdes det at påtalemyndigheten aldri har presentert et troverdig alternativ som gjør at man kan se bort fra disse forklaringene. Man skal ikke se bort fra forklaringene, men hovedinnholdet – nemlig at ingen så den påståtte piken som var på besøk – står fast, og for øvrig må de tillegges den vekt de har som forklaringer gitt av Torgersens nærmeste familie, og da nødvendigvis også i lys av de opplysningene som svogeren ga til politiet i 2001.

Det som står på side 188 til 192 er kun gjentakelser av allerede i begjæringen fremførte skråsikre og feilaktige konklusjoner. Anførselene er i all hovedsak kommentert i denne uttalelsen, og foranlediger ingen ytterligere bemerkninger.

6. FORHOLD SOM SVEKKER TORGERSENS TROVERDIGHET

Så langt i uttalelsen er anførsler i gjenopptakelsesbegjæringen kommentert. Det er imidlertid også behov for å trekke frem en del forhold som *ikke* er omtalt i begjæringen, men som i noen utstrekning er berørt i begjæringens vedlegg. Både overfor offentligheten og overfor Gjenopptakelseskommisjonen har Torgersens støttespillere over år tegnet et bilde av personen Torgersen som ikke stemmer med virkeligheten, og som bør kompletteres. Naturligvis hadde Torgersen mange positive sider som menneske, noe som også kommer til uttrykk i noen av artiklene i *Festskrift til Fasting Torgersen*, bilag F til den foreliggende begjæring. Når jeg velger å komplettere bildet av personen Torgersen, er det fordi hans adferd både før drapet i Skippergaten 6 b, ved pågripelsen, under etterforskningen og under hovedforhandlingen, samt senere har bevismessig betydning. I det følgende vil jeg i nevnte rekkefølge ta for meg en del enkelthendelser uten å gå i detalj, samt omtale rapporten fra de rettspsykiatriske sakkyndige i 1958.

I årene som gikk før drapet ble Torgersen straffedømt fire ganger. I den straffeattesten som er tatt inn i dokumentutdraget, er det opplyst om bare tre domfellelser før 1957. Det fremgår imidlertid av lagmannsrettens dom fra 1958 at Torgersen i 1954 ble idømt en bot for legemsfornærmelse (strl. § 228). Den første straffedommen hans, Oslo byretts dom av 1. april 1952, gjaldt også voldsforbrytelser, idet han da bl.a. ble dømt for overtredelse av strl. §§ 127 og 228. Domfellelsen i 1952 dreide det seg blant annet om slag, spark og skalling mot politiet, med tannskader til følge for en polititjenestemann. Den i vår sammenheng mest interessante dommen er av 22. februar 1956. Han ble da – i tillegg til dom for grovt tyveri – dømt for forsøk på voldtekt som fant sted 9. august 1955. Han ble dømt til fengsel i 3 år og 6 måneder og til sikring etter strl. § 39 nr. 1 a) – f) i 5 år. Han ble løslatt på prøve etter denne voldtektsdommen den 5. oktober 1957.

I en oversikt ved Oslo politikammer over Torgersens straffbare forhold fremgår det – i tillegg til de nevnte dommer – at Torgersen i 1954 ble mistenkt for et voldtektsforsøk (Meld. 7019/54). Han skal da ifølge anmeldelsen ha tatt seg inn i første etasje i en leilighet på Hasle, ikke langt fra Lille Tøyen, og overfalt og skadet et sovende ektepar. Hustruen skal ha våknet mens han forsøkte å få samleie med henne. Da mannen våknet, forsvant Torgersen. Torgersen ble ikke domfelt for voldtektsforsøk. Ifølge Oslo politikammers nedtegning ble saken avgjort med dom for grovt tyveri, mens den i strafferegisteret er registrert avgjort med dom for forsøk på grovt tyveri. Voldtektssaken må antas å være henlagt. I samme oversikt er det også tatt med en hendelse natt til 1. juli 1952 som skjedde på Lille Tøyen. Torgersen ble da anmeldt for å ha slått løs på en 21-årig kvinne mens hun lå og sov. Anmeldelsen ble trukket med den begrunnelse at anmelderen var redd for at Torgersen skulle gjøre henne noe senere, men også fordi hun dagen etter overfallet fikk besøk av Torgersens søster, Dagmar, som ba henne om å trekke anmeldelsen og tilbød henne kr. 200,- hvis hun gjorde det. Jeg understreker at Torgersen heller ikke for denne hendelsen er domfelt. Kopi av Oslo politikammers nedtegnelser er tatt med i dokumentutdrag nr. 2.

Overlegene G. Henriksen og N.B. Johannessen avga den 7. mai 1958 en rettspsykiatrisk erklæring etter observasjon av Torgersen. Fra erklæringen hitsettes:

Han er adskillig alkoholtilvennet, uten at man med sikkerhet kan si at han i sterk grad misbruker alkohol. Under alkoholpåvirkning ser det ut som om hans hemning lett faller bort, og han reagerer med adskillig voldsomhet. Hans vesen har enkelte charmerende trekk med sikker kontaktevne. En viss sans for enkel humor, men han er samtidig meget lur, vaksom, mistenksom, og finner meget behendig frem til det forsonende og fordelaktige, som kan begunstige ham. Han virker dessuten meget upålitelig og dekker bevisst fordreining av fakta over omstendigheter som kan tenkes å være til ugunst for bedømmelsen av ham selv.

[...]

Våre undersøkelser av obs. viser de samme karakterologiske avvikelser som ble funnet ved forrige gangs observasjon av overlegene Lofthus og Woldseth, bare kanskje ytterligere stadfestet og bekreftet, og når det i de tidligere sakkyndiges konklusjon brukes karakteristikken "en alkoholtilvennet holdningsløs psykopat", så finner vi fullt ut å kunne slutte oss til denne karakteristikk."

De sakkyndige konkluderte blant annet med at de anså Torgersen for en person med mangelfullt utviklede sjelsevner og at det av den grunn var fare for gjentagelse av straffbare handlinger.

Både ved pågripelsen natt til 8. desember 1957 og under etterforskningen forholdt Torgersen seg flere ganger på en måte som gjør at hans troverdighet er svekket. En del av disse tilfellene er allerede omtalt, men jeg skal kort nevne hendelsene:

Ved pågripelsen kunne Torgersen på forespørsel ikke oppgi verken navn eller adresse til den piken han hevdet å ha syklet hjem. Navnet "Gerd" kom han med senere. Ved inkvireringen i arresten ble det observert at Torgersen to ganger benyttet anledningen til å vaske seg, én gang til og med svært grundig, jf. de foran siterte rettslige forklaringene fra politikonstablene Kurland og Haugstad. At han var engstelig for at politiet skulle finne spor fra åstedet på hendene hans, er en svært sannsynlig forklaring på vaskingen. Dette var også tema under hovedforhandlingen, og bidrar til å svekke hans troverdighet.

Også under etterforskningen forholdt Torgersen seg i enkelte spørsmål på en måte som med god grunn har styrket mistanken mot ham. Som nevnt foran under omtalen av tannbittbeviset, nektet Torgersen i flere måneder å medvirke til at det ble tatt en avstøpning av hans tenner. En beskrivelse av prosessen for å få en tannavstøpning kan leses i lagmann Lundes utkast til beslutning, hvor statsadvokat Dorenfeldts redegjørelse for dette er gjengitt på side 19. Torgersens motvilje har sin mest sannsynlige forklaring i at han forstod at en tannavstøpning kunne bli et viktig bevis mot ham, hvilket det også ble.

Under hovedforhandlingen var det to hendelser som åpenbart talte sterkt til Torgersens ugunst. Den første dreier seg om Torgersens utpekning av vitnet Gerd

Berg som "den rette Gerd". Statsadvokat Dorenfeldt har i sin oppsummering skrevet følgende: "Det var ganske åpenbart for alle og enhver at Torgersen her forklarte seg usant". At Torgersen hadde forklart seg uriktig om Gerd Berg, bekreftet Torgersen selv i et innlegg i Arbeiderbladet 21. desember 1972. Både under hovedforhandlingen og i ettertid har Torgersens løgn om Gerd Berg talt for Torgersens skyld.

Den andre oppsiktsvekkende hendelsen under hovedforhandlingen, som klart talte til Torgersens ugunst, var hans fysiske angrep på vitnet nr. 57 Ørnulf Bergersen. Av rettsboken fremgår det at under avhøret av Bergersen "hoppet tiltalte plutselig over inngjerdingen rundt tiltaleboksen og kastet en stol mot vitnet. Han måtte overmannes og legges i håndjern av den tilstedeværende politivakt og ble så ført ut". I statsadvokat Dorenfeldts redegjørelse av 17. desember 1958 heter det at dette "morderiske utfallet mot Bergersen under den dramatiske eksaminasjonen av denne var et moment som påtalemyndigheten la vekt på når det gjaldt sikringsspørsmålet". I boken *Torgersen-saken* av Michael Grundt Spang er avisenes beretninger om det som skjedde gjengitt. Fra boken hitsetter jeg:

"Arbeiderbladet forteller at lagmannsretten denne lørdagsettermiddagen fikk oppleve et slagsmål på liv og død. Alt skjedde så fort at det bare var konstablene – som vaktet Torgersen – som klarte å reagere. "Snerrende som et vilt dyr" gjør Torgersen et kjempehopp over tiltaleboksens skranke, griper en stol som han kyler mot mannen i vitneboksen, og styrter deretter mot vitnet med armene hevet til slag. Men like raskt hiver politikonstablene seg gjennom luften og klynger seg til tiltalte før han når frem til vitnet som er stivnet av redsel."

Vitneprovet fra Bergersen fortsatte den påfølgende mandag, men da uten Torgersen til stede.

Hendelsen bekreftet de rettspsykiatriske sakkyndiges konklusjon om at det var fare for gjentakelse av straffbare handlinger fra Torgersens side. Den bekreftet også at han kan reagere med voldshandlinger når han møter motstand. Det er ikke usannsynlig at lagretten også har tolket Torgersens "tigersprang" – som Aftenposten kalte det – som en bekreftelse på riktigheten av vitnet Bergersens forklaring.

I tilknytning til behandlingen av tannbittbeviset i pkt. 5.2.8 har jeg nevnt at Torgersen har slipt/filt én eller flere av sine tenner i underkjeven. Dette understøttes av observasjoner av Torgersen gjort av fengselsbetjenter. Disse observasjonene er vanskelige å tidfeste, Torgersen gikk altså aktivt til verks for å forberede bevisfusk. For en siktet er slike handlinger ikke straffbare i seg selv, men de bidrar til å kaste lys over skyldspørsmålet og Torgersens alminnelige troverdighet.

Et ytterligere forhold i tilknytning til tannbittbeviset bidrar til å svekke Torgersens troverdighet. Til tross for at tannbittbeviset var gjenstand for vurdering under behandlingen av gjenopptakelsesbegjæringen av 22. mars 1973, valgte Torgersen å holde tilbake opplysninger om en tannavstøpning som Torgersen fikk

fengselstannlegen til å ta av sine tenner 8. april 1960. Først i 1999 kom dette for en dag. En slik tilbakeholdelse av viktige opplysninger vitner om en manglende vilje til å få frem alle bevis, og er i seg selv en klar indikasjon på at han er skyldig. Også dette forholdet passer inn i beskrivelsen fra de rettspsykiatriske sakkyndige av Torgersen som en person som bevisst dekker over omstendigheter som kan tenkes å være til ugunst for bedømmelsen av ham selv.

Av straffeattesten fremgår det at Torgersen den 13. oktober 1971 ble dømt for legemsbeskadigelse og trusler. Saken dreide seg om en svært alvorlig hendelse i Botsfengselet i Oslo den 21. oktober 1970 hvor soningsfangen Torgersen, utstyrt med kniv, tok en fengselsførstebetjent som gissel. Førstebetjenten mistet bevisstheten, ble påført brudd i venstre skulder, fikk slått løs to tenner og ble påført en blødende flenge over høyre øyebryn og to om lag 10 cm lange rifter på henholdsvis halsen og over høyre øye. Betjenten var sykemeldt frem til 1. februar 1971. På grunn av bruken av kniv mot førstebetjenten ble Torgersen tiltalt for drapsforsøk, noe han ble frifunnet for av juryen i Eidsivating lagmannsrett. Jeg finner ikke grunn til å gå nærmere inn på hendelsesforløpet, men kan vise til en grundig fremstilling basert på straffesaksdokumentene i boken *Torgersen-saken* av Michael Grundt Spang side 139 - 151. Nok en gang ble riktigheten av de sakkyndiges erklæring i 1958 bekreftet, og det ble anskueliggjort at Torgersen hadde en karakterbrist som gjorde at han var i stand til å begå svært alvorlige voldsforbrytelser.

Den såkalte "Klemetsen-erklæringen" ble behandlet i gjenopptakelsessakene 1997 – 2001 og 2004 – 2006. Erklæringen er et dokument angivelig avgitt av ektemannen til fornærmede i dommen fra 1956 hvor Torgersen ble idømt fengsel i 3 år og 6 måneder blant annet for voldtektsforsøk. I erklæringen, som er datert 25. september 1976, skal det fremgå at fornærmede i voldtektsaken overfor sin ektemann angivelig skal ha sagt at hun ikke ble voldtatt eller forsøkt voldtatt av Torgersen. Erklæringen er omtalt i gjenåpningsbegjæringens bilag E Del 1 av 3, nr. 4, som er Eskelands bok *Bevisene i Torgersen-saken*, se bilagets side 146. Både statsadvokat Lars Frønsdal og statsadvokat Anne Margrete Katteland har i påtalemyndighetens tidligere uttalelser redegjort for tilblivelsen av erklæringen, og jeg viser til påtalemyndighetens uttalelse av 2. desember 2005 side 110 – 112. Kort oppsummert skal det nevnes at erklæringen ble skrevet etter fornærmedes død og den ble kjent først lenge etter at ektemannen var død. Etter påtalemyndighetens oppfatning er det tilnærmet sikkert at denne erklæringen er fabrikkert av Torgersen. I påtalemyndighetens uttalelse av 2. desember 2005 begrunnes dette slik:

"Påtalemyndigheten finner grunn til å stille spørsmål ved hvorfor ikke innholdet i denne erklæringen ble forsøkt sikret på noen som helst måte av Torgersen. Hvorfor ble den ikke brakt på banen i løpet av de 16 årene Rolf Klemetsen levde etter at erklæringen ble skrevet, slik at Rolf Klemetsen kunne bekrefte det som stod der? Når man ellers registrerer hvor opptatt Torgersen har vært av å bevise sin "uskyld", er det for påtalemyndigheten helt utenkelig at han eller hans hjelpere skulle unnlate å sikre en vitneforklaring som kunne ha bekreftet hans påståtte uskyld i voldtektsdommen fra 1955. Et annet moment er at Torgersen

fortsatt nekter å levere fra seg originalen til politiet, slik at man blir avskåret fra å foreta undersøkelser."

Torgersens forsøk på gjennom Klemetsen-erklæringen å fremskaffe bevis for at han også i 1956 var offer for et justismord, har svekket hans troverdighet ytterligere.

I 2005 anmodet Gjenopptakelseskommisjonen Torgersen om å avgi en prøve med sikte på en DNA-analyse som kunne sammenliknes med hår som i sin tid ble funnet på Rigmor Johnsens kåpe. Torgersen nektet å avgi noen prøve med en heller dårlig begrunnelse formidlet av Ståle Eskeland. Begrunnelsen i brevet fra Eskeland er inntatt i kommisjonens 2006-avgjørelse i kap. 8.9.7.2.8. Torgersens nektelse av å bidra til en slik DNA-analyse er enda et forhold som har svekket hans troverdighet.

I en rettsstat er det ikke den siktedes oppgave å bevise sin uskyld. Det er påtalemyndigheten som har bevisbyrden. I 1958 presenterte aktoratet bevis som førte til en fellende dom. Også ved behandlingen av alle Torgersens gjenåpningsbegjæringer har bevisene i saken medført at begjæringene ikke er tatt til følge. Noe som imidlertid er spesielt i denne saken er at domfelte selv på en rekke måter – over år – ved egne handlinger har bidratt til å understøtte riktigheten av dommen fra 1958.

7. OPPSUMMERING OG KONKLUSJON

Den foreliggende gjenåpningsbegjæring er basert på samme faktiske grunnlag som tidligere begjæringer er basert på. Rettskraftvirkningene av de tidligere avslagene gjør at den nå fremsatte begjæring ikke kan tas til følge.

Påtalemyndigheten kan ikke se at det hefter noen feil ved kommisjonens saksbehandling eller lovanvendelse i tilknytning til de tidligere vedtak. Som forvaltningsorgan er kommisjonen dermed ikke forpliktet til å ta de tidligere vedtak opp til revurdering.

Vilkåret om nye bevis eller nye omstendigheter i straffeprosessloven § 391 nr. 3 er ikke oppfylt, og begjæringen om gjenåpning kan derfor ikke tas til følge på det grunnlaget.

Påtalemyndigheten mener det heller ikke foreligger særlige forhold som gjør det meget tvilsomt om dommen av 16. juni 1958 er riktig.

Som følge av rettskraftvirkningene av de tidligere avslagene mener påtalemyndigheten at begjæringen åpenbart ikke kan føre frem, jf. straffeprosessloven § 397 tredje ledd annet punktum. Påtalemyndighetens prinsipale påstand er derfor at begjæringen forkastes. Subsidiært, dersom kommisjonen vil vurdere om vilkårene etter § 391 nr. 3 eller § 392 annet ledd er til stede, fremmes det en påstand om at begjæringen ikke tas til følge.

Prinsipal påstand: Begjæringen om gjenåpning forkastes.

Subsidiær påstand: Begjæringen om gjenåpning tas ikke til følge.

Oslo statsadvokatembeter, 22. oktober 2018

Stein Vale